

***NASILJE U OBITELJI
ANALIZA KAZNENOG I PREKRŠAJNOG
ZAKONODAVSTVA
S PRIJEDLOZIMA IZMJENA***

MJERA BROJ 1. NACIONALNE STRATEGIJE ZAŠTITE OD NASILJA U OBITELJI ZA RAZDOBLJE OD 2005. DO 2007. GODINE

SADRŽAJ:

Značenje pojedinih izraza

1. Uvod
2. Prijavljivanje kaznenih i prekršajnih djela nasilja u obitelji i kaznena i prekršajna odgovornost za neprijavljivanje
3. Definicija članova obitelji
 - 3.1. Definicija članova obitelji u KZ-u
 - 3.2. Definicija članova obitelji u Nacrtu prijedloga izmjena ZZNO-a
4. Kaznena i prekršajna djela nasilja u obitelji
 - 4.1. Kaznena djela
 - 4.1.1. Kaznena djela koja bi trebalo uvesti u KZ
 - 4.1.1.1. Kazneno djelo uznemiravanja
 - 4.1.1.2. Prostitucija
 - 4.1.1.3. Počinjenje kaznenog djela nasilja od strane člana obitelji kao kvalifikatorna okolnost
 - 4.1.1.4. Nasilje u obitelji kao privilegirana ili olakotna okolnost
 - 4.1.2. Kaznena djela koja treba doraditi
 - 4.1.2.1. Silovanje
 - 4.1.2.2. Nasilničko ponašanje u obitelji
 - 4.2. Prekršajna djela nasilja u obitelji
5. Sankcije
 - 5.1. Sankcije prema KZ-u
 - 5.1.1. Visina kazni
 - 5.1.2. Uvjetna osuda sa zaštitnim nadzorom
 - 5.2. Sankcije prema ZZNO-u
 - 5.3. Uvođenje novih sankcija
6. Zaštita žrtava kaznenih i prekršajnih djela nasilja u obitelji
 - 6.1. Zaštita sigurnosti žrtava nasilja u obitelji
 - 6.1.1. Postupanje policije u slučajevima nasilja u obitelji
 - 6.1.2. Pritvor i zadržavanje
 - 6.1.3. Mjere opreza
 - 6.1.4. Pružanje fizičke zaštite žrtvi nasilja u obitelji
 - 6.1.5. Zaštita žrtve svjedoka izvan kaznenog postupka

- 6.1.6. Sankcije u funkciji zaštite žrtve obiteljskog nasilja
- 6.1.7. Kako bi trebalo štititi žrtve nasilja u obitelji
- 6.2. Zaštita oštećenika (žrtve/svjedoka) od sekundarne viktimizacije
 - 6.2.1. Zaštita djece i maloljetnika oštećenih kaznenim djelom
 - 6.2.2. Zaštita punoljetnih oštećenika (svjedoka/žrtava)
 - 6.2.3. Zaštita svjedoka/žrtava u prekršajnom postupku
- 6.3. Zaštita privatnosti oštećenika/svjedoka
- 7. Primjena posebnih obveza za kaznena djela nasilja u obitelji u predistražnom postupku – primjena načela svrhovitosti
- 8. Obveza svjedočenja kada se radi o kaznenim djelima nasilja nad djecom i maloljetnicima
- 9. Pravo žrtava (oštećenika) na sudjelovanje u kaznenom postupku
- 10. Predlaganje mjera zaštite prava i dobrobiti djece i maloljetnika
- 11. Prijedlog sudu za oduzimanje prava na roditeljsku skrb
- 12. Načelo žurnosti

DODATAK I. – Prijedlozi izmjena zakona koji se bave nasiljem u obitelji

- 1. Prijedlozi izmjena KZ-a
- 2. Prijedlozi izmjena ZKP-a
- 3. Prijedlozi izmjena ZSM
- 4. Prijedlozi izmjena ZP i Nacrta prijedloga ZZNO te provedbenih propisa
- 5. Prijedlozi izmjena Zakona o policiji i Nacrta prijedloga Pravilnika o postupanju u slučaju nasilja u obitelji
- 6. Prijedlozi izmjena ZZS-a
- 7. Posebni zakoni koje treba donijeti

DODATAK II. – Sažeci Preporuka Vijeća Europe (izradila Željka Bulić)

- 1. Preporuka – Rec (2002) 5 o zaštiti žena od nasilja
- 2. Preporuka – R 1450 (2000) o nasilju nad ženama u Europi
- 3. Preporuka – R(98) (1998) o medijaciji u okviru obitelji
- 4. Preporuka – R (91) 9 (1991) o žurnim mjerama u obiteljskim stvarima
- 5. Preporuka – R (90) (1990) o mjerama koje se tiču nasilja u obitelji
- 6. Preporuka – R (85) 11 (1985) o položaju žrtve u okviru kaznenog prava i postupka
- 7. Preporuka – R (85) 4 (1985) o nasilju u obitelji

Značenje pojedinih izraza

EKLJP – Europska Konvencija o zaštiti ljudskih prava

ESLJP – Europski sud za zaštitu ljudskih prava

EU – Europska unija

ICC – International Criminal Court (Međunarodni kazneni sud)

ICTY – International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia (Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju)

KZ – Kazneni zakon

ZKP – Zakon o kaznenom postupku

ZP – Zakon o prekršajima

ZSM – Zakon o sudovima za mladež

ZZNO – Zakon o zaštiti od obiteljskog nasilja

ZZS – Zakon o zaštiti svjedoka

Dijete – osoba do navršene 14. godine života

Maloljetnik – osoba od navršene 14 do navršene 18. godine života

Mlađi maloljetnik – osoba od navršene 14. do navršene 16. godine života

Stariji maloljetnik – osoba od navršene 16. do navršene 18. godine života

Djela kaznenopravne zaštite djece i maloljetnika – sva kaznena djela koja su navedena u čl. 117. ZSM

1. UVOD

Devedesetih godina prošlog stoljeća u velikom broju zemalja kao i na međunarodnoj razini dolazi do velikog zaokreta u shvaćanju nasilja u obitelji i odnosu prema njemu. I u Republici Hrvatskoj pod pritiskom nevladinih organizacija, saznanja o velikim razmjerima nasilja u obitelji, načina na koji mediji izvješćuju o ovom obliku nasilja u posljednje vrijeme te utjecaja čitavog niza međunarodnih dokumenata¹ dolazi do promjene stava prema nasilju u obitelji. Nasilje unutar obitelji više se ne smatra privatnom stvari, već se traži da tijela državne vlasti preuzmu odgovornost za borbu protiv ovog oblika nasilja, smatra se da je suzbijanje nasilja u obitelji od javnog interesa i da je važno za održavanje javnog reda i mira te pravnog poretka.² Dolazi do pomicanja granice između javnog i privatnog prostora – danas prevladava mišljenje da privatni prostor završava tamo gdje je potrebna intervencija države radi zaštite tjelesne sigurnosti neke osobe te da država ima pravo i obvezu intervenirati u odnos između dvije osobe koji karakterizira nasilje. Povrh toga akt obiteljskog nasilja ne

¹ Europska konvencija o ljudskim pravima (1950) i presude Europskog suda za ljudska prava kojima se štiti pravo na život, zabranjuje mučenje i ponižavajuće postupanje, štiti pravo na slobodu i na pravično postupanje u sudskim postupcima; Europska socijalna povelja (1961., izmjenjena 1996.) – posebno odredbe koje se odnose na jednakost žena i muškaraca kod zapošljavanja te Dodatni protokol uz Povelju kojim se omogućuju kolektivne tužbe; Preporuke Vijeća ministara članicama Vijeća Europe: Recommendation No. R (79) 17 koja se odnosi na zaštitu djece od zloporaba; Recommendation No. R (85) 4 o nasilju u obitelji; Recommendation No. R (85) 11 o položaju žrtve u kaznenom postupku; Recommendation No. R (87) 21 o pomoći žrtvama i prevenciji viktimizacije; Recommendation No. R (90) 2 o socijalnim mjerama u svezi s nasiljem u obitelji; Recommendation No. R (91) 11 koja se odnosi na seksualno izrabljivanje, pornografiju, prostituciju i trgovinu djecom i mladima; Recommendation No. R (93) 2 o medicinskim aspektima zlostavljanja djece, Recommendation No. R (2000) 11 o djelatnostima protiv trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja; Recommendation Rec (2001) 16 o zaštiti djece protiv seksualnog iskorištavanja; Recommendation Rec (2002) 5 o zaštiti žena od nasilja; deklaracije i rezolucije usvojene na 3. Europskoj ministarskoj konferenciji Vijeća Europe (1993) o jednakosti žena i muškaraca; Deklaracija UN-a o eliminaciji nasilja protiv žena (1993), Konvencija UN-a o eliminaciji svih oblika diskriminacije protiv žena (1979), Konvencija UN-a protiv organiziranog kriminala i Protokol uz tu Konvenciju o prevenciji, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, napose ženama i djecom (2000), Platforma djelovanja usvojena na 4. Svjetskoj konferenciji žena (Beijing, 1995); Rezolucija o daljnjim djelovanjima i inicijativama u implementaciji Pekinške deklaracije koju je usvojila Generalna skupština UN-a (23. izvanredna sjednica, New York, 5-9. lipnja 2000.); UN-ova Konvencija o pravima djeteta (1989) i Protokol uz tu Konvenciju o prodaji djece, dječjoj prostituciji i pornografiji (2000); ILO Konvencija Br. 182 koja se odnosi na zabranu i uklanjanje najgorih oblika dječjeg rada (1999) i Preporuka (R 190) o najgorim oblicima dječjeg rada (1999); 4. Ženevska Konvencija o zaštiti civilnog pučanstva i dva Protokola uz nju; kaznena djela koja se odnose na seksualno nasilje, a koja su uključena u Statut međunarodnog kaznenog suda (Rim, 17. srpnja 1998.), kao i presude pred međunarodnim ad hoc kaznenim sudovima.

² Čl. 2(e) Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) zahtijeva da države članice poduzmu sve potrebne mjere za eliminaciju diskriminacije žena od strane bilo koje osobe, organizacije ili poduzeća. Čl. 16. se izričito odnosi na diskriminaciju u okviru obitelji, a u preporuci br. 19 Vijeća za eliminaciju diskriminacije žena se ističe da države mogu biti odgovorne za radnje pojedinaca ukoliko ne postupaju sa dužnom pozornošću u prevenciji kršenja prava i istraživanju i kažnjavanju nasilja i pružanju naknade štete žrtvama nasilja. Ovo je potvrđeno i u Pekinškoj deklaraciji i platformi za akciju, koju je usvojila Generalna skupština UN-a 2000. godine.

sagledava se više kao izdvojeni incident, već se tretira kao nasilni odnos u kojem će se incidenti nasilja vjerojatno ponavljati i stoga nema sigurnosti za žrtvu sve dok takav odnos traje. Kao rezultat ovih promjena uvedeno je 2000. godine u naš KZ novo kazneno djelo «nasilničkog ponašanja u obitelji» (čl. 215a KZ) te zaštitna mjera psihosocijalnog tretmana koja se može izreći uz uvjetnu osudu uz zaštitni nadzor (čl. 70. i 71. KZ), u ZKP i ZSM su unijete određene odredbe koje štite žrtvu obiteljskog nasilja (naročito djecu) od sekundarne viktimizacije (npr. čl. 248. st. 4-6., 251. st. 4. i 6., 252., 254. st. 5., 346. st. 2-4. ZKP + čl. 37., 40., 42. u svezi s čl. 124.; čl. 119., 120. ZSM) te je uvedena mjera opreza kojom se osobi za koju postoji osnovana sumnja da je počinila koje od djela nasilja u obitelji može zabraniti približavanje određenoj osobi ili uspostavljanje ili održavanje veze s određenom osobom (čl. 90. ZKP). 2003. godine stupio je na snagu i Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (ZZNO, NN 116/03).

Cilj donošenja ovih odredaba i propisa je:

- a) kriminalizirati obiteljsko nasilje – i time raditi na njegovu suzbijanju i to preventivno (davanjem jasnog upozorenja da je to neprihvatljivo ponašanje koje društvo neće tolerirati) i represivno (kažnjavanjem i držanjem odgovornim za počinjenje nasilja isključivo njegovog počinitelja); potrebno je djelovati i resocijalizatorski na počinitelja uvođenjem posebnih vrsta sankcija pogodnih za to (kao što je to npr. psihosocijalni tretman) kako bi počitelj promijenio svoje stavove i ponašanje;
- b) pružiti brzu i učinkovitu zaštitu žrtvama obiteljskog nasilja i to odmah po incidentu, u tijeku kaznenog odnosno prekršajnog postupka, po okončanju postupka, odnosno neovisno od ovih postupaka;
- c) promijeniti stav i odnos društva prema nasilju u obitelji.

U tome se samo djelomično uspjelo. Upravo stoga, a u skladu s osnovnim ciljevima Nacionalne strategije zaštite od nasilja u obitelji od 2005. do 2007. (NN 182/04), izrađena je analiza propisa naprijed navedenih zakona u kojoj se nastojalo ukazati na nedostatke u našim postojećim zakonodavnim rješenjima ili prijedlozima izmjena tih zakona i dati prijedloge njihovog poboljšanja i usklađivanja s međunarodnim dokumentima te zakonodavnim rješenjima i praksom u drugim zemljama, naročito onima koje su članice EU. U izradbi ovih prijedloga rukovodili smo se sljedećim načelima:

1. nasilje u obitelji je problem čitavog društva;

2. primarno je pružiti zaštitu žrtvi nasilja – pri tom valja poći od toga da nasilje u obitelji nije provocirano nekom određenom situacijom, već je posljedica odnosa između dvije osobe;
3. nasilje u obitelji neće se tolerirati («*zero tolerance rule*»);
4. inzistiranje na odgovornosti počinitelja;
5. osiguranje holističkog pristupa nasilju u obitelji i suradnje među različitim institucijama koje se bave nasiljem u obitelji (policijom, službom za socijalnu skrb, državnim odvjetništvom, sudovima, odgovarajućim ministarstvima, nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom žena i djece te prevencijom nasilja u obitelji).

2. PRIJAVLJIVANJE KAZNENIH I PREKRŠAJNIH DJELA NASILJA U OBITELJI I KAZNENA I PREKRŠAJNA ODGOVORNOST ZA NEPRIJAVLJIVANJE

Sva tijela državne vlasti i sve pravne osobe dužne su prijaviti kaznena djela za koja se progoni po službenoj dužnosti, koja su im dojavljena ili za koja su sami saznali (čl. 180. st. 1. ZKP). Građani trebaju prijaviti kaznena djela za koja se progoni po službenoj dužnosti (čl. 181. st. 1. ZKP). Za maloljetnike privatnu tužbu za kazneno djelo nasilja podnosi njegov zakonski zastupnik (čl. 49. st. 1. ZKP). Maloljetnik koji je navršio 16. godina može i sam podnijeti prijedlog za progon ili privatnu tužbu (čl. 49. st. 2. ZKP).

Građani odgovaraju za neprijavljanje teškog kaznenog djela za koje je zakonom propisana kazna dugotrajnog zatvora ako znaju da bi takvom prijavom bilo omogućeno ili znatno olakšano otkrivanje djela ili počinitelja (čl. 300. st. 1. KZ). Službena ili odgovorna osoba odgovara za neprijavljanje kaznenog djela koje se goni po službenoj dužnosti, a za koje je saznala obavljajući svoju dužnost (čl. 300. st. 2. KZ). U oba slučaja predviđena je novčana kazna ili kazna zatvora do 3 godine. Nema kaznenog djela neprijavljanja kad njegova zakonska obilježja ostvari osoba koja je u braku ili živi u izvanbračnoj zajednici s osobom koja je počinila neprijavljeno kazneno djelo ili je toj osobi rođak po krvi u ravnoj lozi, brat ili sestra, posvojitelj ili posvojenik, odvjetnik, branitelj, javni bilježnik, doktor medicine, doktor stomatologije, primalja ili drugi zdravstveni djelatnik, psiholog, djelatnik skrbništva, vjerski ispovjednik ili druge osobe u obavljanju svog zvanja (čl. 300. st. 3. KZ). Ovaj razlog isključenja protupravnosti ne vrijedi za doktora medicine, doktora stomatologije, primalju ili drugog zdravstvenog djelatnika, psihologa, javnog

bilježnika i djelatnika skrbništva ako je djelo³ za koje je saznao u obavljanju službe počinjeno prema djetetu ili maloljetnoj osobi (čl. 300. st. 4. KZ).

Zdravstveni djelatnik, djelatnik socijalne skrbi, psiholog, socijalni radnik, socijalni pedagog i djelatnik odgojno-obrazovne ustanove dužni su prijaviti policiji ili nadležnom općinskom državnom odvjetništvu počinjenje prekršaja nasilja u obitelji za koje su saznali u obavljanju svoje dužnosti. U protivnom one čine prekršaj koji je kažnjiv novčanom kaznom u iznosu od najmanje 1.000 do 15.000 kuna. (čl. 9. u svezi s čl. 20. st. 1. Nacrta prijedloga izmjena ZZNO-a). Iz toga primjenom logičke metode tumačenja *argumentum a minore ad maius* (nešto što vrijedi za blaži slučaj treba vrijediti i za teži slučaj), slijedi da ukoliko postoji obveza za zdravstvene djelatnike, djelatnike socijalne skrbi, psihologe, socijalne radnike, socijalne pedagoge i djelatnike odgojno-obrazovnih ustanova prijaviti policiji ili nadležnom općinskom državnom odvjetništvu počinjenje prekršaja nasilja u obitelji za koje su saznali u obavljanju svoje dužnosti (čl. 9 ZZNO), tim više za njih postoji obveza prijavljivanja kaznenih djela nasilja u obitelji. To znači da u slučajevima obiteljskog nasilja navedene osobe nemaju više obvezu čuvanja tajne. U prevenciji nasilja u obitelji zakonodavac bi mogao ići i korak dalje te inkriminirati neprijavlivanje kaznenog djela nasilja u obitelji od strane službenih osoba (dakle isključiti blagodat čuvanja tajne kao razlog isključenja protupravnosti kod kaznenih djela nasilja u obitelji). Shodno tome trebalo bi u čl. 300. st. 4. KZ-a ubaciti da će se za kazneno djelo neprijavlivanja kazniti u tom stavku navedene osobe ukoliko se radi o djelu nasilja u obitelji. U okviru međunarodnih dokumenta još uvijek nije zauzet jasan stav glede toga čemu valja dati prednost: čuvanju tajne i povjerljivosti odnosa između određenih službenih osoba i žrtve nasilja u obitelji ili pak prevenciji nasilja u obitelji – dok se u Preporuci R (85) 4, par. 8 preporuča nametanje obveze prijavljivanja kaznenih djela nasilja u obitelji, Preporuka Rec (2002) 5, par. 49 ovu obvezu ograničava samo na nasilje učinjeno prema djeci.

Nedavno se pojavilo pitanje kada zastarjeva kazneno djelo neprijavlivanja. Obveza prijavljivanja kaznenog djela počinje u trenutku kad osoba sazna za njegovo počinjenje, ali to nije i trenutak u kojem počinje teći zastara. Zastara kod kaznenog djela neprijavlivanja počinje teći u trenutku kad više nije moguće prijaviti sporno kazneno djelo jer je samo djelo zastarjelo odnosno kad osoba zna da više ne postoji

³ Radi se o djelima nabrojanim u čl. 117. ZSM.

potreba za njegovim prijavljivanjem jer je djelo prijavio netko drugi ili je djelo otkriveno. U tom trenutku je djelo neprijavljivanja zapravo ostvareno jer je sve do tog trenutka osoba mogla prijaviti kazneno djelo. Zastarni rok je za ovo kazneno djelo 3 godine (čl. 19. st. 1. KZ).

3. DEFINICIJA ČLANOVA OBITELJI

S obzirom da je u KZ 2000. godine unesena nova inkriminacija nasilničkog ponašanja u obitelji, propisana je i definicija članova obitelji koje u KZ-u ranije nije bilo (čl. 89. st. 30.). Tko sve ulazi u krug članova obitelji definira i ZZNO (čl. 7). Definicije članova u obitelji u ova dva zakona nisu usklađene te ih je potrebno uskladiti.

3.1. DEFINICIJA ČLANOVA OBITELJI U KZ-U

Članovi obitelji jesu: bračni i izvanbračni drug, bivši bračni i izvanbračni drug, rođak po krvi u ravnoj lozi, posvojitelj i posvojenik, rođak u pobočnoj liniji do trećeg stupnja zaključno i srodnik po tazbini do drugog stupnja zaključno, a žive u zajedničkom kućanstvu. (čl. 89. st. 30. KZ)⁴

Ova definicija je preuska. Predlažemo slijedeće izmjene u definiciji članova obitelji u KZ-u:

1. treba brisati tekst koji kao članove obitelji naznačuje samo one osobe koje «*žive u zajedničkom kućanstvu*» (npr. vrlo je često nasilje i između bivših bračnih ili izvanbračnih partnera koji više ne žive u zajedničkom kućanstvu)
2. treba proširiti krug osoba koje se smatraju članovima obitelji, vidi u tom smislu definiciju predloženu za ZZNO ad 3.2.

3.2. DEFINICIJA ČLANOVA OBITELJI U NACRTU PRIJEDLOGA IZMJENA ZZNO

Prema čl. 7. Nacrta prijedloga izmjena ZZNO od 20.06.2005. obitelj čine:

- *žena i muškarac u braku,*
- *žena i muškarac u izvanbračnoj zajednici bez obzira na njeno trajanje i djeca svakoga od njih,*
- *dvije osobe u izvanpolnoj zajednici bez obzira na njeno trajanje i djeca svakoga od njih,*

⁴ Članak 19. st. 3. ZIDKZ (NN-129/00 - stupio na snagu 30.12.2000.).

- *srodnici po krvi u ravnoj lozi bez ograničenja,*
- *srodnici po krvi u pobočnoj lozi zaključno s trećim stupnjem,*
- *srodnici po tazbini zaključno s drugim stupnjem,*
- *osobe koje su živjele zajedno u bračnoj, izvanbračnoj zajednici i djeca svakog od njih,*
- *osobe koje imaju zajedničku djecu,*
- *skrbnik i štíćenik,*
- *udomitelj i korisnik smještaja u udomiteljskoj obitelji i članovi njihovih obitelji dok takav odnos traje.*

Ovo je vrlo obuhvatna definicija članova obitelji. Uočeno je nekoliko propusta:

- 1) i muž i žena u braku mogu imati djecu koja nisu njihova zajednička djeca pa bi kod navođenja članova obitelji trebalo naznačiti i djecu svakog od njih kao što je to učinjeno kod osoba u izvanbračnoj odnosno istospolnoj zajednici;
- 2) kad se navode djeca treba naznačiti da se radi o prirodnoj kao i usvojenoj djeci;
- 3) bilo bi dobro u krug osoba koje se štiti od obiteljskog nasilja uvrstiti i supružnike odnosno djecu i braću zaštićenih srodnika po krvi ili u pobočnoj liniji ili po tazbini ukoliko sa počiniteljem žive u zajedničkom kućanstvu; u tom slučaju je potrebno definirati kad će se smatrati da osobe žive u zajedničkom kućanstvu⁵;
- 4) s obzirom da se u čl. 8. nacrtu prijedloga izmjena ZZNO navodi da se «odredbe ovoga Zakona na odgovarajući način primjenjuju i na partnere u istospolnoj zajednici», onda kod nabiranja članova obitelji nije potrebno navoditi «dvije osobe u izvanspolnoj zajednici bez obzira na njeno trajanje i djeca svakoga od njih». Dakle ili treba iz definicije članova obitelji izostaviti partnere u istospolnoj zajednici ili treba brisati čl. 8;
- 5) valjalo bi razmotriti uključivanje u krug članova obitelji i osoba koje su u ozbiljnoj ljubavnoj ili seksualnoj vezi. Tako je to npr.

⁵ Vidi u tom smislu čl. 2 (1) (b) irskog *Domestic Violence Act, no. 1/1996*.

učinjeno u novozelandskom *Domestic Violence Act*, dio I, čl. 4. ili Zakonu o obiteljskom zlostavljanju države Minnesota, čl. 2(b).

Posebno se postavlja pitanje treba li se ZZNO odnositi samo na članove obitelji ili i na sve osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu, a koje ne moraju u smislu ZZNO-a biti članovi obitelji (npr. to čini austrijski zakon *Protection from Violence Act* ili novozelandski zakon, *Domestic Violence Act* 1995, No. 086). To je konceptualno pitanje – treba li nam zakon koji se bavi nasiljem u obitelji ili zakon koji se bavi domaćinskim nasiljem.

4. KAZNENA I PREKRŠAJNA DJELA NASILJA U OBITELJI

Nasilničko ponašanje u okviru obitelji može ispuniti zakonska bića različitih kaznenih i prekršajnih djela. Važno je napraviti dobro razgraničenje između prekršajne i kaznene odgovornosti kako bi se odaslala jasna poruka o tome kakva odgovornost slijedi za koje ponašanje i kako bi se u najvećoj mogućoj mjeri izbjegla dvostruka odgovornost.

4.1. KAZNENA DJELA

Postoji čitav niz kaznenih djela pod koja se može podvesti nasilničko ponašanje u obitelji.

- Ubojstvo (čl. 90. KZ) – kazna zatvora najmanje pet godina;
- Teško ubojstvo (čl. 91.KZ) – kazna zatvora najmanje osam godina ili kazna dugotrajnog zatvora;
- Ubojstvo na mah (čl. 92. KZ) – kazna zatvora od jedne do deset godina;
- Čedomorstvo (čl. 93. KZ) – kazna zatvora od jedne do osam godina;
- Sudjelovanje u samoubojstvu (čl. 96. st. 4. KZ) – novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine;
- Protupravni prekid trudnoće (čl. 97. st. 2., 4. i 6.) – kazna zatvora od jedne do petnaest godina ovisno o modalitetu kaznenog djela;
- Tjelesna ozljeda (čl. 98. KZ) – novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine;

- Teška tjelesna ozljeda (čl. 99. KZ)⁶ – ovisno o modalitetu kaznenog djela kazna zatvora od tri mjeseca do deset godina;
- Teška tjelesna ozljeda na mah (čl. 100. KZ)⁷ – ovisno o modalitetu kaznenog djela kazna zatvora od jedne do pet godina;
- Narušavanje nepovredivosti doma (čl. 122. KZ) – novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine;
- Protupravno oduzimanje slobode (čl. 124. KZ) – ovisno o modalitetu kaznenog djela kazna zatvora od tri mjesec do petnaest godina;
- Otmica (čl. 125. KZ) – ovisno o modalitetu kaznenog djela kazna zatvora od šest mjeseci do dvanaest godina;
- Prisila (čl. 128. KZ) – novčana kazna ili kazna zatvora do šest mjeseci;
- Prijetnja (čl. 129. KZ) – ovisno o modalitetu kaznenog djela novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine;
- Silovanje (čl. 188. KZ)⁸ – ovisno o modalitetu kaznenog djela kazna zatvora od jedne do deset godina, ili najmanje tri godine, odnosno najmanje pet godina;
- Spolni odnošaj s nemoćnom osobom (članak 189. KZ);
- Spolni odnošaj zlouporabom položaja (čl. 191 KZ) – ovisno o modalitetu izvršenja kaznenog djela kazna zatvora od tri mjeseca do pet godina;
- Spolni odnošaj s djetetom (čl. 192. KZ) – ovisno o modalitetu kaznenog djela kazna zatvora od jedne do petnaest godina;
- Bludne radnje (čl. 193.KZ) – kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina;
- Zadovoljenje pohote pred djetetom ili maloljetnom osobom (čl. 194. KZ) – kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine;
- Podvođenje (čl. 195. KZ) – kazna zatvora od tri mjeseca do deset godina ovisno o modalitetu kaznenog djela;

⁶ Članak 22. ZIDKZ (NN-129/00 - stupio na snagu 30.12.2000.). Brisana je odredba (čl. 102. st. 2.) prema kojoj se kazneni postupak za tešku tjelesnu ozljedu i tjelesnu ozljedu na mah, ako počinitelj živi u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici s osobom prema kojoj je kazneno djelo počinjeno, pokretao povodom prijedloga. Stav je VE da se kaznena djela nasilja u obitelji trebaju progoniti po službenoj dužnosti. Vidi, Rec (2002) 5 par. 39

⁷ *Id.*

⁸ Članak 27. ZID KZ (NN-129/00 - stupio na snagu 30.12.2000.)
Brisana je odredba prema kojoj se kazneni postupak za silovanje u bračnoj zajednici pokretao povodom prijedloga (čl. 188. st. 5.). Ujedno je dodana nova inkriminacija prema kojoj se radi o težem kaznenom djelu ako je silovanje počinjeno prema maloljetnoj osobi. U tom slučaju počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od najmanje pet godina. (čl. 188. st. 4. i 5.).

- Upoznavanje djece s pornografijom (čl. 197. KZ) – novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine;
- Iskorištavanje djece ili maloljetnih osoba za pornografiju (čl. 196. KZ) – kazna zatvora od jedne do pet godina;
- Rodoskvrnuće (čl. 198. KZ) – ovisno o modalitetu kaznenog djela kazna zatvora od šest mjeseci do osam godina;
- Kršenje obiteljskih obveza (čl. 208. KZ) – novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina ovisno o modalitetu kaznenog djela;
- Povreda dužnosti uzdržavanja (čl. 209. KZ) – ovisno o modalitetu djela novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine;
- Oduzimanje djeteta ili maloljetne osobe (čl. 210. KZ) – ovisno o modalitetu djela kazna zatvora od tri mjeseca do pet godina;
- Napuštanje djeteta (čl. 212. KZ) – kazna zatvora šest mjeseci do tri godine;
- Zapuštanje i zlostavljanje djeteta ili maloljetne osobe (čl. 213. KZ) – ovisno o modalitetu kaznenog djela kazna zatvora od tri mjeseca do pet godina;
- Nasilničko ponašanje u obitelji (čl. 215a. KZ) – kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine.

Iako KZ pokiva vrlo različite oblike nasilničkog ponašanja, još uvijek postoji potreba za donošenjem određenih specifičnih odredbi (npr. kazneno djelo uznemiravanja) kao i potreba da se određene postojeće odredbe usavrše ili osuvremene (npr. kazneno djelo silovanja ili nasilničkog ponašanja u obitelji).

4.1.1. Kaznena djela koja bi trebalo uvesti u KZ

4.1.1.1. Kazneno djelo uznemiravanja (criminal stalking and harassment)

ZZNO je uveo **uznemiravanje** kao prekršaj (bez da ga je preciznije definirao), no potrebno je teže oblike uznemiravanja propisati kao kazneno djelo.

U stranim kaznenim zakonima se uznemiravanje obično definira kao: uhođenje druge osobe, kretanje u blizini i nadgledanje prostora u kojem osoba živi, radi ili ga posjećuje, praćenje druge osobe, smetanje imovine u vlasništvu druge osobe, davanje i slanje uvredljivog materijala drugoj osobi ili ostavljanje takvog materijala na mjestima gdje će ih ta osoba vjerojatno pronaći ili će biti dani toj osobi, kontaktiranje osobe telefonom, e-mailom ili na drugi način te svako drugo smetanje mira i

privatnosti druge osobe. Uznemiravanje obično predstavlja kazneno djelo ukoliko je opetovano te ukoliko je kod druge osobe izazvalo opravdan strah za njeno zdravlje, sigurnost, imovinu ili zaposlenje ili za zdravlje, sigurnost, imovinu ili zaposlenje njoj bliskih osoba. Kvalificirani oblik ovog kaznenog djela postoji ukoliko je pri uznemiravanju upotrijebljeno kakvo oružje ili oruđe ili ukoliko su nastupile neke teže posljedice ili ukoliko je počinjeno prema maloljetniku.⁹

Prema nekim istraživanjima osobe koje uznemiravaju druge osobe su u gotovo 50% slučajeva bivši intimni partneri i to pretežno muškarci.

4.1.1.2. Prostitucija

U Europi se vodi žustra rasprava oko pristupa reguliranju **prostitucije**. Neki se zalažu za legalizaciju prostitucije, dok drugi smatraju da bi trebalo raditi na što široj implementaciji švedskog modela koji se temelji na **inkriminiranju kupovanja seksualnih usluga**.¹⁰ Valjalo bi napraviti analizu koji od ova dva pristupa bi u našem društvu polučio bolje rezultate u suzbijanju negativnih posljedica prostitucije. Naravno to se ne odnosi na prostituciju maloljetnih osoba koja je prema Konvenciji o pravima djeteta zabranjena ni na prisilnu prostituciju koja je zabranjena nizom međunarodnih dokumenata. Naš KZ je usklađen s tim međunarodnim dokumentima. Kod kaznenog djela podvođenja bi trebalo još zabraniti organiziranje seksualnog turizma koji je na štetu maloljetnika.¹¹

4.1.1.3. Počinjenje kaznenog djela nasilja od strane člana obitelji kao kvalifikatorna okolnost

U mnogim kaznenim zakonima (francuski,¹² luksemburški,¹³ talijanski,¹⁴ španjolski,¹⁵ nizozemski) počinjenje određenih kaznenih djela nasilja od strane članova obitelji (npr. ubojstvo, tjelesna ozljeda, kaznena djela koja kod nas spadaju u glavu protiv spolne slobode ili spolnog ćudoređa, naročito ukoliko se radi o kaznenim djelima protiv maloljetnika) predstavlja kvalifikatornu okolnost i teže se kažnjava.

⁹ Vidi Irska, No. 26/1997: *Non-fatal offences against the person act*, 1997, čl. 10.

¹⁰ *Act prohibiting the purchase of sexual services* (1998:408).

¹¹ Vidi u tom smislu talijanski KZ, čl. 600-5.

¹² Čl. 221-4 st. 2. i 3., čl. 222-3 st. 3., čl. 222-8, st. 3. i 6., čl. 222-10, st. 3. i 6., čl. 222-12 st. 3. i 6., 222-13 st. 3. i 6., čl. 222-24, st. 4. i 5.

¹³ Čl. 410. i 380. (*Law of 1st April*, 1968).

¹⁴ Čl. 575. st. 1., 576. st. 2., čl. 577. st. 1., čl. 600-6

¹⁵ Čl. 153., 180. st. 4a, 182. st. 1.

Ratio uvođenja ovih posebnih kvalifikatornih okolnosti je u tome što se činjenjem ovih kaznenih djela prema članovima obitelji vrijeđa poseban odnos povjerenja i brige koji bi između članova obitelji trebao postojati. S druge pak strane npr. u njemačkom i austrijskom KZ-u ne postoje ovakve kvalifikatorne okolnosti.¹⁶ Budući je naš KZ rađen najvećim djelom po uzoru na njemački i austrijski KZ, ni on ne poznaje ove kvalifikatorne okolnosti. Preporuka je Vijeća Ministara VE da se u kaznena zakonodavstva uvedu ovakve kvalifikatorne okolnosti.¹⁷ Shodno tome trebalo bi i u naš KZ uvesti kod predloženih djela navedene kvalifikatorne okolnosti. Pri tom valja vidjeti koliko široko bi trebalo tumačiti pojam člana obitelji. Naime u svim zakonima koje smo razmatrali ovaj pojam je kod kvalifikatornih okolnosti uže određen nego što je to predloženo u definiciji članova obitelji odnosno nego što je to prema sad važećoj definiciji članova obitelji.

Pitanje je bi li bilo opravdano primjenjivati u stjecaju kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji s kvalificiranim oblikom nekog drugog kaznenog djela u kojem je upravo činjenica da se radi o članovima obitelji kvalifikatorna okolnost. Tada bi se dva puta kod odmjeravanja sankcije uzimala u obzir ista okolnost. No ukoliko bi se nasilničko ponašanje u obitelji definiralo kao opetovano vršenje nasilja, onda bi stjecaj u ovim slučajevima bio opravdan.

4.1.1.4. Nasilje u obitelji kao privilegirana ili olakotna okolnost

Ubojstva u obitelji u kojima žene koje muževi/partneri tuku i na drugi način su prema njima nasilni ubiju nasilnika često se mogu suditi kao slučajevi ubojstva na mah ili pak dugogodišnje nasilje može biti olakotna okolnost pri odluci o visini kazne (*battered wife syndrom*). Valjalo bi istražiti u kojoj mjeri je to točno za našu sudsku praksu.

4.1.2. Kaznena djela koja treba doraditi

4.1.2.1. Silovanje

Posljednjih godina dolazi u europskim zemljama do promjene u definiciji i/ili interpretaciji kaznenog djela silovanja. Tradicionalno se kazneno djelo silovanja vezivalo uz primjenu sile, a kao dokaz nepostojanja pristanka na spolni čin tražilo se

¹⁶ Dapače u praksi njemačkih i austrijskih sudova se često tradicionalno obiteljska veza tretira kao olakotna okolnost.

¹⁷ Rec. (2000) 5, par. 56.

postojanje fizičkog otpora žrtve. U proteklih nekoliko desetljeća svjedoci smo napuštanja formalističke definicije i uskog tumačenja kaznenog djela silovanja. Danas se kazneno djelo silovanja prvenstveno tumači kao pravo svake osobe na seksualnu autonomiju te ga se tumači na spolno neutralan način, dakle počinitelj i žrtva mogu biti jednako muškarac i žena. U zakonima europskih zemalja za postojanje kaznenog djela silovanja ne traži se više pružanje fizičkog otpora. Pružanje fizičkog otpora ne traži ni naš KZ. No u sudskoj praksi nerjetko se razmatra je li i kakav je otpor žrtva pružala kao dokaz da nije postojao pristanak na spolni odnošaj. Suvremena istraživanja pokazuju da žrtve često ne pružaju otpor iz najrazličitijih psihičkih razloga, radi doživljaja šoka, straha za vlastitu sigurnost i sl. Nepostojanje fizičkog otpora ne bi se smjelo uzeti kao dokaz pristajanja na spolni čin, već bi se pristanak odnosno njegovo odsustvo trebalo tumačiti na temelju sveukupnih okolnosti u okviru kojih se spolni odnošaj desio. U tom smislu trebalo bi educirati policiju te državne odvjetnike, suce i odvjetnike.

Postepeno se iz definicije silovanja uklanja i pozivanje na primjenu sile. Tako se u najvećem djelu *common – law* sustava iz zakonskih definicija i/ili sudskih odluka uklonila primjena fizičke sile kao element kaznenog djela silovanja (vidi zakone i sudsku praksu Irske, Velike Britanije, SAD-a, i dr.)¹⁸. U većini zemalja kontinentalne tradicije definicija kaznenog djela silovanja sadrži u sebi upotrebu sile ili prijetnje kao element tog kaznenog djela. No u sudskoj praksi i pravnoj teoriji izostanak pristanka, a ne primjena sile ili prijetnje se smatra konstitutivnim elementom kaznenog djela silovanja, a sami zakonski termini sile ili prijetnje se u posljednje vrijeme tumače vrlo široko. U tom smislu je i došlo do izmjena zakona u pojedinim europskim zemljama. Tako se u Belgiji kazneno djelo silovanja od 1989. godine definira kao spolni odnošaj (penetracija) za koji osoba nije dala pristanak. U međunarodnom kaznenom pravu nedavno je potvrđeno da primjena sile ili prijetnje nije element kaznenog djela silovanja, već da je za postojanje ovog kaznenog djela važan izostanak slobodno danog pristanka. Postoji li slobodno dan pristanak zaključuje se iz svih okolnosti određenog slučaja.¹⁹

Vijeće ministara Vijeća Europe je u Preporuci Rec(2002)5 zauzelo stav da zemlje članice VE trebaju kriminalizirati svaki spolni odnošaj počinjen bez pristanka

¹⁸ Vidi analizu navedenih zakonodavstava u *M.C. v. Bugarska*, ESLJP, par. 98, 100, 138-47.

¹⁹ Vidi, *Tužitelj v. Kunarac, Kovač and Vuković*, slučaj br. IT-96-23, presuda od 22. veljače 2001.

osobe, čak i kad ta osoba nije pokazivala bilo kakve znake otpora.²⁰ Povrh toga ESLJP je u presudi *M.C. v. Bugarska* zauzeo stav da zemlje članice u skladu s prevladavajućim standardima i trendovima trebaju tumačiti čl. 3. i 8. EKLJP tako da zahtjevaju inkriminiranje i efektivno gonjenje svakog nedobrovoljnog spolnog odnošaja, čak i u odsustvu pružanja bilo kakvog fizičkog otpora.²¹

U tom bismo smislu trebali prilagoditi definiciju kaznenog djela silovanja u KZ-u odnosno njeno tumačenje i primjenu u sudskoj praksi. I bez promjene zakonskog teksta moguće je njegovo šire i elastično tumačenje. No s obzirom na nevoljkost naših sudova da slobodnije interpretiraju zakonske tekstove bilo bi bolje da naš zakonodavac preformulira kazneno djelo silovanja po uzoru na belgijskog zakonodavca kao svaki nedobrovoljni spolni odnošaj pri čemu je primjena sile ili prijetnje ili pak iskorištavanje duševne bolesti ili poremećenosti odnosno zlouporaba položaja ili pak spolni odnošaj s djetetom dokaz nepostojanja slobodnog pristanka te se može tretirati kao kvalifikatorna okolnost. S tim u vezi trebalo bi preispitati opravdanost propisivanja kazni različite težine za temeljne oblike kaznenog djela silovanja, odnosno spolnog odnošaja s nemoćnom osobom, spolnog odnošaja zlouporabom položaja i spolnog odnošaja s djetetom. Upitna je i opravdanost postojanja kaznenog djela prisile na spolni odnošaj kao blažeg oblika kaznenog djela silovanja s tolikom razlikom u sankciji pri čemu se prisila definira kao prijetnja nekim teškim zlom, dakle radi se o ozbiljnoj prijetnji. Čak i ako se ne ukloni referenca kod kaznenog djela silovanja na silu ili prijetnju, valjalo bi samu prijetnju definirati šire i ne ograničavati je samo na prijetnju da će se izravno napasti na tijelo ili život žrtve odnosno njoj bliske osobe (ovakvo ograničenje poznaje njemački KZ, ali ga drugi europski kazneni zakoni ne poznaju).

Iz nedavnih napisa u novinama proizlazi da sudovi vrlo neprimjereno kod kaznenih djela silovanja primjenjuju olakotne i otegotne okolnosti te često na neodgovarajući način provode dokazni postupak odnosno izvode dokaze koji se u suvremenoj sudskoj praksi smatraju neprihvatljivima (pitaju o prethodnom spolnom životu žrtve, uzimaju u obzi način na koji je žrtva bila odjevena ili gdje se nalazila u vrijeme počinjenja djela – diskoteka, autostopiranje, ili pak doba dana itd.). U tom bi smislu trebalo istražiti našu sudsku praksu te provesti primjerenu edukaciju policije, državnih odvjetnika, odvjetnika i sudaca (posebno ih podučiti da preljub ne bi smjeli

²⁰ Par. 35.

²¹ Par. 166.

uzimati kao olakotnu okolnost²²) te zabraniti postavljanje pitanja o bivšem seksualnom životu žrtve ili barem strogo regulirati i kontrolirati postavljanje takvih i drugih za žrtvu ponižavajućih pitanja.²³

4.1.2.2. Nasilničko ponašanje u obitelji

Kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji čini *član obitelji koji nasiljem, zlostavljanjem ili osobito drskim ponašanjem dovede drugog člana obitelji u ponižavajući položaj*. Radi se o novoj inkriminaciji koje ranije u zakonu nije bilo.²⁴ Ratio uvođenja ove inkriminacije je uz zaštitu žrtve i pokazati nasilnicima da društvo više neće tolerirati ovakvo ponašanje unutar obitelji.

Radi se o *delictum proprium* – ovo kazneno djelo može počiniti samo član obitelji. Radnja počinjenja je određena alternativno kao činjenje nasilja (može se satojati u primjeni fizičke sile,²⁵ psihičke sile²⁶ ili pak o spolnom²⁷ ili ekonomskom²⁸ nasilju ili u primjeni nasilja prema stvarima), zlostavljanja (može biti tjelesno, spolno, psihičko, emocionalno, može se tumačiti da u to ulazi i ekonomsko zlostavljanje) ili pak osobito drskog ponašanja (vrijeđanje, bahatost, ponašanje koje znatno odstupa od uobičajenog).²⁹ Da bi se radilo o ovom kaznenom djelu, mora nastupiti tzv. objektivni uvjet kažnjivosti – ovakvo ponašanje mora dovesti drugog u ponižavajući položaj. Ovo ne mora biti obuhvaćeno dolusom počinitelja. Dovođenje drugog u ponižavajući položaj mogli bismo tumačiti, kako to čini švedski zakonodavac kod kaznenog djela

²² Rec (2000) 5, par. 57.

²³ Vidi čl. 96. ICTY Pravila. Vidi također *European Parliament Documents, Resolution on Violence against Women*, Doc. A2-44/86, par. 6. i 8. Vidi, Rec (2002) 5, par. 43.

²⁴ Članak 36. ZIDKZ (NN-29/00 - stupio na snagu 30.12.2000.)

²⁵ Fizička se sila definira kao guranje, navlačenje za kosu, udaranje, tučnjava, lupanje, davljenje, paljenje, probadanje, tortura, ubojstvo. Stupanj ozljede može biti vrlo različit, od lake tjelesne ozljede sve do nastupanja smrti. Vidi Rec (2002) 5, *Appendix II*.

²⁶ Zafrkavanje, ponižavajući komentari, prijetnje, izolacija, prezir, *bullying*, vrijeđanje u javnosti. *Id.*

²⁷ To je bilo koja spolna aktivnost za koju osoba nije dala pristanak uključujući pravljenje viceva, buljenje, seksualne nepoželjne komentare, uvredljive telefonske pozive, neželjene seksualne ponude, prisilno gledanje ili sudjelovanje u pornografiji, neželjeno dodirivanje, prisilan spolni odnos, silovanje, incest, izvođenje spolnih radnji koje su bolne ili ponižavajuće, prisilnu trudnoću, trgovanje ljudima i izrabljivanje osoba u seksualnoj industriji. *Id.*

²⁸ Nejednaka kontrola i pristup zajedničkim sredstvima, npr. onemogućavanje raspolaganja zajedničkim sredstvima, zabranjivanje zapošljavanja ili daljnjeg obrazovanja ili prava na vlasništvo nekretnina. *Id.*

²⁹ Vidimo zapravo da nasilje, zlostavljanje ili osobito drsko ponašanje pokrivaju iste oblike ponašanja, samo u drugom stupnju intenziteta. Dovoljno bi bilo da zakonodavac govori samo o nasilju. Pri tom se valja zapitati želimo li da se kazneno djelo odnosi samo na tjelesno, psihičko i spolno nasilje ili želimo da obuhvati i ekonomsko nasilje. Npr. nasilje u obitelji kao kazneno djelo u švedskom i španjolskom zakonu ne pokriva ekonomsko nasilje.

«*Gross violation of integrity*»,³⁰ gdje se smatra da treba doći do ponižavanja koje za posljedicu ima gubitak samopoštovanja i samopouzdanja.

No i uz postojanje objektivnog uvjeta kažnjivosti nije napravljena jasna granica između ovog kaznenog djela i prekršaja propisanih ZZNO-om. Time još uvijek nisu dani jasni kriteriji policiji i pravosudnim tijelima o tome kad će se raditi o kaznenom djelu, a kad o prekršaju te je stvoren prostor pravne nesigurnosti za građane. U tom smislu možemo reći da je odredba čl. 215a preširoko postavljena i nedovoljno jasna pa je protivna zahtjevima načela zakonitosti za određenošću (*lex certa*). Ovdje bismo se mogli ugledati na švedskog ili španjolskog zakonodaca koji ovakva ponašanja tretiraju kao posebno kazneno djelo samo ukoliko se radi o ponovljenim ponašanjima (vidi kazneno djelo «*Gross violation of integrity*» iz švedskog zakona³¹ ili čl. 153. Španjolskog KZ-a) i to bez obzira je li nasilje bilo usmjereno prema istoj ili drugoj osobi. Naravno pri tome treba uzimati u obzir i vrijeme koje je prošlo između takvih napada. To ne znači da se određena količina nasilja tolerira. Radi li se o blažim oblicima nasilja, osoba će odgovarati prekršajno. Ukoliko se blaži oblici nasilja ponavljaju, radit će se o kaznenom djelu nasilničkog ponašanja u obitelji. Ukoliko prvi puta dođe do eskalacije nasilja, radit će se o nekom ponašanju koje je već predviđeno KZ-om (tjelesna povreda, prijetnja, silovanje i dr.). Ukoliko dolazi do ponovljenog «težeg nasilja» ili «težeg nasilja» i «blažeg nasilja», redovito će se raditi o stjecaju određenog kaznenog djela (npr. tjelesne povrede) i kaznenog djela nasilničkog ponašanja čime se onda omogućuje strože kažnjavanje nasilničkog ponašanja unutar obitelji i šalje jasna poruka o neprihvatljivosti takvog ponašanja.

U prijedlogu novih izmjena KZ-a pedlaže se za kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji povećanje kazne zatvora od 3 mjeseca do 3 godine na 6 mjeseci do 5 godina (npr. kazna u Švedskoj za slično kazneno djelo je kazna zatvora od 6 mjeseci do 6 godina, a u Španjolskoj od od 6 mjeseci do tri godine). Poveća li zakonodavac kaznu zatvora za ovo kazneno djelo, trebao bi i povećati kaznu zatvora za kazneno djelo zapuštanja i zlostavljanja maloljetnika (čl. 213. KZ) inače će se raditi o neopravdanom nerazmjeru kazne kod ova dva kaznena djela. U posljednjoj verziji prijedloga izmjena KZ-a koju smo imali prilike vidjeti to nije bilo učinjeno.

³⁰ *Law 1999: 845, Chapter 4, Section 4a.*

³¹ *Id.*

4.2. PREKRŠAJNA DJELA NASILJA U OBITELJI

Prema Nacrtu prijedloga izmjena ZZNO-a zabranjeno je *tjelesno, psihičko, spolno i ekonomsko nasilje u obitelji, a osobito: svaka primjena fizičke sile bez obzira je li nastupila tjelesna ozljeda ili ne kao i tjelesno kažnjavanje i drugi načini ponižavajućeg postupanja prema djeci u odgojne svrhe; svaka primjena psihičke prisile koja je prouzročila osjećaj straha, ugroženosti, uznemirenosti ili povrede dostojanstva; verbalni napadi, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrđnim imenima i drugi način grubog verbalnog uznemiravanja; spolno uznemiravanje; uhođenje, uznemiravanje preko sredstava za komuniciranje ili na drugi način, protupravna izolacija ili ugrožavanje slobode kretanja ili komuniciranja s trećim osobama; oštećenje ili uništenje imovine ili pokušaj da se to učini; i oduzimanje prava na ekonomsku neovisnost (čl. 5.).*

Jedan od zadataka izmjena ZZNO bio je i preciznije razgraničiti prekršaje nasilja u obitelji od kaznenog djela nasilničkog ponašanja u obitelji. To se nije uspjelo u potpunosti učiniti. Prekršajno bi se trebala goniti samo ona primjena fizičke sile koja nije za posljedicu imala tjelesnu ozljedu odnosno koja je za posljedicu imala samo laku tjelesnu ozljedu. Sve preko toga predstavlja kazneno djelo tjelesne odnosno osobito teške tjelesne ozljede i trebalo bi se kao takvo goniti (izbjegavanje dvostrukog kažnjavanja).

Kod inkriminiranja svake primjene psihičke prisile koja je prouzročila osjećaj straha, ugroženosti, uznemirenosti ili povrede dostojanstva teško je pak obrazložiti po čemu je primjena takve psihičke sile blaži oblik napada na integritet osobe i stoga se tretira kao prekršaj od onog koji za posljedicu ima dovođenje člana obitelji u ponižavajući položaj koji se tretira kao kazneno djelo. Povrh toga prouzrokovanjem osjećaja straha ili povredom nečijeg dostojanstva dovodi se nekoga u ponižavajući položaj.

Spolno uznemiravanje valja tumačiti kao svako neželjeno verbalno ili neverbalno, odnosno fizičko ponašanje spolne naravi, koje ima za cilj ili koje stvarno predstavlja povredu osobnog dostojanstva i koje stvara neugodno, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje (čl. 8. st. 3. Zakona o ravnopravnosti spolova).

Treba preciznije definirati što znači uhođenje odnosno uznemiravanje. Ovi pojmovi ulaze u pojam koji se u engleskoj literaturi naziva *stalking*. Vidi definiciju ad 4.1.1.1. Uznemiravanje odnosno uhođenje kao prekršajno djelo trebalo bi postojati

ukoliko se određeno ponašanje ponovilo više puta (barem dva puta) i prije nego je kod druge osobe izazvalo strah, inače bi se trebalo raditi o kaznenom djelu. Ove pojmove bi trebalo precizno definirati. Rješenje iz nacrtu prijedloga ZZNO nije zadovoljavajuće.

Protupravna izolacija ili ugrožavanje slobode kretanja ili komuniciranja s trećim osobama bi trebalo biti sve ono što ne predstavlja kazneno djelo protupravnog oduzimanja slobode (čl. 124. KZ).

Oštećenje ili uništenje imovine ili pokušaj da se to učini je prekršaj, a ukoliko se radi o oštećenju ili uništenju tuđe stvari, radit će se o kaznenom djelu ukoliko oštećenik da prijedlog za vođenje kaznenog postupka.

5. SANKCIJE

5.1. SANKCIJE PREMA KZ-U

Počinitelji kaznenih djela nasilja u obitelji mogu se kazniti novčanom kaznom i kaznom zatvora, a pod uvjetima propisanim zakonom mogu im se kao mjere upozorenja izreći sudska opomena i uvjetna osuda.

Novina u KZ-u su dvije naknadno unesene posebne obveze koje se mogu izreći uz uvjetnu osudu sa zaštitnim nadzorom. (čl. 70. i 71.), a koje se u praksi primjenjuju upravo prema počiniteljima nasilja obitelji. Te obveze jesu:

- a) podvrgavanje odvikavanju od ovisnosti o alkoholu i opojnim drogama u zdravstvenoj ustanovi ili terapijskoj zajednici,³²
- b) sudjelovanje u postupku psihosocijalne terapije u specijaliziranim ustanovama u okviru nadležnih državnih tijela radi otklanjanja nasilničkog ponašanja.³³

5.1.1. Visina kazni

Komparativna analiza sankcija kod kaznenih djela nasilja u obitelji pokazala je da među zemljama članicama EU postoje velike razlike. Gledano komparativno hrvatska kaznena politika ulazi u okvire koji postoje unutar zemalja članica EU. S obzirom na postojanje ovih velikih razlika među zemljama članicama EU, EU je prošle godine u travnju donjela Zeleni papir o aproksimaciji sankcija i međusobnom priznanju i izvršenju kaznenih sankcija u EU s ciljem uklanjanja zapreka izgradnje prostora slobode, sigurnosti i pravednosti, a prvenstveno radi osiguranja slobode

³² Članak 5. ZIDKZ (NN-105/04 - stupio na snagu 1.10.2004.)

³³ Članak 16. ZIDKZ (NN-129/00 - stupio na snagu 30.12.2000.)

kretanja.³⁴ Hrvatska će se kao zemlja kandidat za EU morati aktivno uključiti u ovaj postupak. Čini mi se da bi u svjetlu toga bilo preishitreno u ovom trenutku poduzimati radikalnije zahvate u naš sustav sankcija glede propisivanja visine zatvorskih kazni. No komparativna analiza sankcija propisanih u zemljama članicama EU je pokazala da već i sada postoji određen prostor za povišenje (teško ubojstvo, nasilničko ponašanje u obitelji) odnosno smanjenje (rodoskrnuće) određenih zakonom propisanih kazni zatvora.

Trebalo bi ujednačiti kaznenu politiku unutar samog kaznenog zakona. Nije jasno zašto se kazneno djelo otmice počinjeno prema djetetu ili maloljetnoj osobi (čl. 125. st. 2. KZ) tretira blaže od kaznenog djela protupravnog oduzimanja slobode djetetu ili maloljetnoj osobi (čl. 124. st. 2. KZ), dok se temeljni oblik kaznenog djela otmice (čl. 125. st. 1. KZ) kažnjava strože od temeljnog oblika kaznenog djela oduzimanja slobode (čl. 124. st. 1. KZ). Trebalo bi također uskladiti visinu kazni kod kaznenog djela zlostavljanja djeteta i nasilničkog ponašanja u obitelji. Zlostavljanje djeteta ne bi se smjelo tretirati blaže od nasilničkog ponašanja u obitelji (to je bio slučaj prema posljednjem prijedlogu izmjena KZ-a koji sam imala prilike vidjeti). Valja ispitati opravdanost propisivanja različitih kazni za kazneno djelo silovanja (čl. 188.) te kazneno djelo spolnog odnošaja s nemoćnom osobom (čl. 189.) odnosno zlouporabom položaja (čl. 191.), pogotovo ukoliko se silovanje definira kao svaki spolni odnošaj počinjen bez pristanka osobe.

5.1.2. Uvjetna osuda sa zaštitnim nadzorom

Pozitivno je da je izmjenama KZ-a 2000. godine kao posebna obveza koja se može izreći uz uvjetnu osudu sa zaštitnim nadzorom unijeto sudjelovanje u postupku psihosocijalne terapije u specijaliziranim ustanovama u okviru nadležnih državnih tijela radi otklanjanja nasilničkog ponašanja. No budući se ova obveza može izreći

³⁴ *Green Paper on the approximation, mutual recognition and enforcement of criminal sanctions in the European Union*, Brussels, 30 April 2004, COM (2004) 334 final, str. 45/6. Zeleni papir ističe potrebu ujednačavanja sankcija kako bi se poslala jedinstvena poruka o tome što je prihvatljivo ponašanje, a što nije, kako bi se onemogućilo počinitelje da koriste razlike u sankcijama u svoju korist (tzv. *forum shopping*) te kako bi se olakšalo međusobno priznavnje i izvršavanje presuda. Ujednačavanje sankcija bi pridonijelo kompatibilnosti kaznenih normi te bi poboljšalo suradnju među različitim pravnim sustavima. Zeleni papir predlaže minimalnu aproksimaciju kroz određivanje najniže granice za najvišu kaznu zatvora. No kako bi se postigao zadovoljavajući stupanj ujednačenosti sankcija, neće biti dovoljno ujednačiti samo sankcije, već će se u budućnosti morati uskladiti pravila glede vrste sankcija koje se mogu izreći, pravila kaznenog postupka, opće odredbe kaznenog prava (sudjelovanje, pokušaj, olakotne i otegotne okolnosti itd.) te odredbe o izvršenju sankcija (uvjetni otpust, ublažavanje kazne, amnestija, pomilovanje, rehabilitacija i sl.).

samo uz uvjetnu osudu sa zaštitnim nadzorom, propustila se mogućnost djelovanja u slučaju kad se izriče kazna zatvora, novčana kazna ili rad za opće dobro na slobodi. Stoga je potrebno psihosocijalnu terapiju propisati i kao samostalnu sigurnosnu mjeru. Time bi se omogućila njena primjena i kad se izriču druge sankcije osim uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom.

Iskustva u drugim zemljama pokazuju da psihosocijalna terapija, ukoliko je prisilna, ne pokazuje pozitivne rezultate. Stoga bi valjalo propisati da je za provođenje psihosocijalne terapije potreban pristanak počinitelja. Dakle da se ona provodi na dobrovoljnoj osnovi. To je i preporuka VE.³⁵

5.2. SANKCIJE PREMA ZZNO-U

Prekršajnopravne sankcije za zaštitu od nasilja u obitelji su novčana kazna i kazna zatvora, te zaštitne mjere (čl. 11. st. 1 Nacrta prijedloga izmjena ZZNO). Sud može počinitelju nasilja u obitelji izreći sljedeće zaštitne mjere:

- a) udaljenja iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora,³⁶
- b) zabrane približavanja žrtvi nasilja,³⁷
- c) zabrane uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju,³⁸
- d) obveznog psihosocijalnog tretmana,³⁹
- e) obveznog liječenja od ovisnosti,⁴⁰

³⁵ Rec (2000) 5, par. 51.

³⁶ Može se izreći osobi koja je počinila nasilje prema članu obitelji s kojim živi u stanu, kući ili nekom drugom stambenom prostoru, ako postoji opasnost da bi bez provođenja ove mjere počinitelj mogao ponovno počiniti nasilje. Osoba kojoj je izrečena ova mjera dužna je odmah napustiti stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor uz prisutnost policijskog službenika. Mjera se određuje u trajanju koje ne može biti kraće od jednog ni dulje od tri mjeseca. Ministar unutarnjih poslova treba donijeti provedbene propise o načinu njene provedbe (čl. 16. ZZNO).

³⁷ Može se izreći osobi koja je počinila nasilje u obitelji ako postoji opasnost da bi ponovno mogla počiniti nasilje u obitelji. U rješenju kojim sud izriče ovu mjeru sud će odrediti mjesta ili područja, te udaljenost ispod koje se počinitelj ne smije približiti žrtvi nasilja u obitelji. Mjera se članka određuje u trajanju koje ne može biti kraće od jednog mjeseca ni dulje od jedne godine. Ministar unutarnjih poslova treba donijeti provedbene propise o načinu njene provedbe (čl. 14. ZZNO).

³⁸ Može se izreći osobi koja je nasilje počinila uznemiravanjem ili uhođenjem, a postoji opasnost da bi ponovno mogla uznemiravati ili uhoditi članove obitelji. Određuje se u trajanju koje ne može biti kraće od jednog mjeseca ni dulje od jedne godine. Ministar unutarnjih poslova treba donijeti provedbene propise o načinu njene provedbe (čl. 15. ZZNO).

³⁹ Može se izreći počinitelju nasilja u obitelji radi otklanjanja nasilničkog ponašanja počinitelja ili ako postoji opasnost da bi počinitelj mogao ponovno počiniti nasilje prema osobama iz članka 7. ZZNO-a. Traje do prestanka razloga zbog kojeg je određena, ali ne može se odrediti u trajanju duljem od šest mjeseci. Ministri rada i socijalne skrbi te zdravstva trebaju donijeti provedbene propise kojima se određuje način i mjesto provođenja psihosocijalnog tretmana.

⁴⁰ Može se izreći osobi koja je počinila nasilje u obitelji pod odlučujućim djelovanjem ovisnosti od alkohola ili opojnih droga kad postoji opasnost da će zbog te ovisnosti ponovno počiniti nasilje.

f) oduzimanja predmeta koji je namijenjen ili uporabljen u počinjenju prekršaja.⁴¹

Zaštitne mjere mogu se izreći samostalno i bez izricanja kazne, odnosno druge prekršajne sankcije. Mogu se izreći na zahtjev osobe izložene nasilju ili policije ili po službenoj dužnosti. Izriču se u trajanju koje ne može biti kraće od jednog mjeseca ni dulje od dvije godine računajući od dana pravomoćnosti rješenja o prekršaju ili od dana prestanka izvršenja kazne zatvora. (čl. 19. ZZNO). Ovo zadnje je nepotrebno posebno propisivati budući je kod svake posebne mjere naznačeno njeno trajanje. To je više kao neka uputa zakonodavcu i tome nije mjesto u zakonu. Osim toga ova odredba je identična odredbi čl. 36. st. 5. ZP pa je i stoga suvišna.

Nacrt prijedloga izmjena ZZNO-a je raščistio nedoumicu oko toga treba li zaštitne mjere iz čl. 12. primjenjivati i kao mjere opreza. Zaštitne mjere nisu mjere opreza, već su one samo vrsta sankcije koja se može izreći samostalno ili uz druge prekršajne sankcije. Više o mjerama opreza u prekršajnom postupku vidi ad 6.2.

Kod mjere obveznog psihosocijalnog tretmana opet se propustilo propisati da se može odrediti samo uz pristanak počinitelja budući njeno provođenje, ukoliko nije dobrovoljno, ne pokazuje dobre rezultate. Kod ove mjere trebalo bi prije donošenja Zakona konzultirati stručnjake kako bi se vidjelo je li rok od 6 mjeseci za provođenje ove mjere dovoljno dugačak.

Kod mjere obveznog psihijatrijskog liječenja trebalo bi propisati da se ono, ukoliko osoba ne pristaje na njega, može odrediti samo ukoliko je vještačena potreba za takvim liječenjem. Prema tome prisilno psihijatrijsko liječenje ili liječenje od ovisnosti ne bi se smjelo odrediti bez prethodnog vještačenja.

Nije jasno zašto se ZZNO-om propisuje kao zaštitna mjera mjera oduzimanja predmeta kad je nju moguće primjeniti već i po ZP (čl. 41 ZP).

2004. god donijet je Pravilnik o načinu provedbe zaštitnih mjera koje su ZZNO-om stavljene u nadležnost policije (NN, /04). Prema tom Pravilniku za pripremanje, planiranje i provedbu zaštitnih mjera nadležna je policijska postaja na čijem području žrtva nasilja u obitelji ima prebivalište ili boravište. Nadležni rukovoditelj u policijskoj postaji određuje specijaliziranog policijskog službenika za mladež ili drugog policijskog službenika odgovornog za pripremanje, planiranje i

Određuje se u trajanju koje ne može biti kraće od mjesec dana ni duže od dvije godine. Ministar zdravstva treba donijeti provedbene propise o načinu provedbe ove zaštitne mjere (čl. 17. ZZNO).

⁴¹ Primijenit će se kada postoji opasnost da će se određeni predmet ponovno uporabiti za počinjenje nasilja ili radi zaštite opće i javne sigurnosti (čl. 18. ZZNO).

provedbu zaštitne mjere (voditelja mjere) i određuje policijske službenike dužne za njezinu provedbu. Voditelj mjere zajedno sa žrtvom dogovara način provedbe zaštitne mjere. Voditelj mjere dužan je tijekom provedbe zaštitne mjere u kontaktu sa žrtvom najmanje jedanput tjedno provjeriti postupa li počinitelj u skladu s izrečenom zaštitnom mjerom. Počinitelj kojega se zatekne u kršenju zaštitne mjere ili za kojega postoji osnovana sumnja da je namjerno prekršio zaštitnu mjeru, bit će uhićen i uz zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka priveden nadležnom sudu.

Ni ZZNO ni Pravilnik o načinu provedbe zaštitnih mjera, koje su ZZNO-om stavljene u nadležnost policije, ne propisuju uvjete pod kojima se može tražiti izmjena ili ukidanje zaštitnih mjera te nije ništa rečeno o tome mogu li se zaštitne mjere, ukoliko za njima postoji potreba, ponovno izreći i na koji rok. Ove bi odredbe trebalo uvesti ili u ZZNO ili u Pravilnik.

5.3. UVOĐENJE NOVIH SANKCIJA

Trebalo bi otvoriti mogućnost da kazneni sud kao sigurnosne mjere ili posebne sankcije može izreći:

- Obvezni psihosocijalni tretman;
- Zabranu približavanja žrtvi;
- Zabranu uznemiravanja i uhođenja;
- Udaljenje iz stana – gubljenje prava stanovanja;
- Zabranu posjećivanja određenih mjesta;
- Zabranu nošenja i posjedovanja vatrenog oružja

budući potreba za zaštitom žrtve postoji ne samo u tijeku kaznenog postupka, već i po njegovu završetku. Nelogično je da se neke od ovih zaštitnih mjera mogu izreći za nasilje u obitelji koje predstavlja prekršaj prema ZZNO-u, a ne mogu se izreći kod puno težih oblika nasilnog ponašanja u obitelji. Tako, primjerice, španjolski KZ kao sankciju poznaje gubljenje prava stanovanja u određenom prostoru ili zabranu posjećivanja određenih mjesta ili približavanja žrtvi i njezinim bliskim srodnicima ili komuniciranja s njima.⁴² Samo bi se ove mjere/sankcije kad su posljedica kaznenog djela nasilja u obitelji trebale moći izreći na dulje vrijeme nego li je to slučaj u ZZNO. Tako npr. španjolski KZ predviđa njihovo izricanje u trajanju od 6 mjeseci do 5

⁴² Čl. 39. španjolskog KZ-a.

godina.⁴³ Prema španjolskom KZ-u ove sankcije moguće je izreći samo kod točno određenih kaznenih djela (ubojstvo, tjelesna ozljeda, protupravni pobačaj, djela protiv slobode, spolne slobode, časti, obitelji).⁴⁴ Ovakvo bi ograničenje bilo dobro predvidjeti i našim KZ-om.⁴⁵

U svezi sa podvođenjem (čl. 195. KZ) i iskorištavanjem djece ili maloljetnih osoba za pornografiju (čl. 196. KZ), ukoliko ih je počinila pravna osoba, primjenjivat će se Zakon o kaznenoj odgovornosti pravnih osoba. Prema tom Zakonu pravnu osobu je moguće kazniti novčano, može ju se ukinuti te joj se može izreći uvjetna osuda ili sigurnosne mjere (među kojima su i zabrana obavljanja djelatnosti te zabrana stjecanja dozvola, ovlasti, koncesija ili subvencija). U nekim zakonodavstvima osuda pravne osobe za kazneno djelo iz čl. 195. ima za posljedicu automatsko ukidanje (zatvaranje) pravne osobe, a osuda za kazneno djelo iz čl. 196., ukoliko je počinjeno putem radija i TV, ima za posljedicu opozivanje odnosno oduzimanje licence.⁴⁶ Naš ZOPOK nije predvidio kao zaštitnu mjeru oduzimanje dozvola, ovlasti, koncesija ili subvencija, već je samo predvidio zabranu njihova stjecanja. U tom bi smislu ZOPOK trebalo nadopuniti.

6. ZAŠTITA ŽRTAVA KAZNENIH I PREKRŠAJNIH DJELA NASILJA U OBITELJI

Pravo osoba na zaštitu njihova tjelesnog integriteta od strane države, sadržano u čl. 8. EKZLJP postoji bez obzira gdje se osoba nalazi, na javnom mjestu ili kod kuće. Iako država sukladno čl. 8. EKZLJP mora poštovati privatnost i obiteljski život, ova obveza države prestaje kad god je intervencija države potrebna radi zaštite tjelesnog integriteta neke osobe pa makar to bilo i u njenoj kući. Nasilje u obitelji nije privatna i obiteljska stvar, već je to stvar čitavog društva. U zaštiti od nasilja u obitelji prednost treba dati zaštiti sigurnosti žrtve pri čemu treba poći od toga da akt nasilja nije stvoren nekom specifičnom situacijom koju treba smiriti, već je posljedica odnosa između

⁴³ Čl. 40, id.

⁴⁴ Čl. 57, id.

⁴⁵ Mogao bi se donijeti i poseban građanski zakon kojim bi se propisala mogućnost izricanja zaštitnih mjera na zahtjev žrtve, zdravstvene organizacije, nekoga tko djeluje u ime žrtve ili po službenoj dužnosti ili bi se ove zaštitne mjere mogle propisati u okviru ZZNO (vidi njemački – *Gesetz zur Verbesserung des zivilgerichtlichen Schutzes bis Gewalttaten und Nachstellungen zur Erleichterung der Überlassung dre Ehwohnung bei Trennung, Bundesgesetzblatt, Teil I, G 5702, Nr. 67*, irski – *The Domestic Violence Act of 1996 as amended at 2002* ili pak austrijski zakon o zaštiti od nasilja – *Federal Act on the Protection against Domestic Violence, Federal Law Gazette, 1996/759*).

⁴⁶ Vidi talijanski KZ, čl. 600-7.

dvije osobe koji se obično temelji na nerazmjernom odnosu snaga gdje jedna strana (obično muškarac) nastoji dominirati drugom stranom (obično ženom), ako je to nužno i upotrebom nasilja. Nasilje ovdje ima instrumentalni karakter – demonstracija je snage koja je usmjerna na uspostavljanje kontrole pa je velika vjerojatnost njegova ponavljanja i to učestalog. Stoga je pružanje zaštite žrtvi ovdje od presudnog značaja. Za pružanje učinkovite zaštite važan je holistički i multi-institucionalan pristup.

Zaštita žrtve veže se obično uz vođenje kaznenog odnosno prekršajnog postupka povodom nasilja u obitelji. Ovu zaštitu treba pružati prije, tijekom i nakon završetka kaznenog odnosno prekršajnog postupka. Zaštita prije i po završetku postupka usmjerena je pretežno na zaštitu sigurnosti žrtve – zaštitu treba pružiti uvijek kad postoji osnovana sumnja da je osoba počinila prekršaj ili kazneno djelo nasilja u obitelji ili je osoba osuđena za takav prekršaj ili kazneno djelo, a postoji opasnost za tjelesni integritet žrtve odnosno postoji opasnost da će se nasilničko ponašanje nastaviti. Budući u postupku povodom kaznenih odnosno prekršajnih djela nasilja u obitelji postoji pojačana opasnost od **sekundarne viktimizacije**, vrijeđanja **privatnosti** svjedoka/žrtava zbog moguće stigmatizacije te njihovog **zastrašivanja** od strane počinitelja ⁴⁷, važno je žrtve nasilja u obitelji štititi i u tom smislu. To je pogotovo važno iz razloga što se ovim oblicima zaštite osigurava dobivanje iskaza žrtava nasilja u obitelji koji je često presudan za donošenje osuđujuće presude.

Zaštitu žrtava kaznenih djela nasilja u obitelji osiguravaju sljedeći propisi u RH:

1. Zakon o policiji⁴⁸

1. Policija je dužna, dok za to postoje opravdani razlozi, uspostavom primjerenih mjera zaštititi žrtvu i drugu osobu koja je dala ili može dati podatke važne za kazneni postupak ili osobu koja je s navedenim osobama u vezi ako im prijeti opasnost od počinitelja ili drugih osoba (čl. 69). Vlada Republike Hrvatske uredbom propisuje vrste mjera i postupak zaštite žrtava kaznenih djela te drugih osoba iz članka 69. Zakona o policiji (čl. 129). U tom je smislu donijet Pravilnik o načinu provedbe zaštitnih mjera koje su ZZNO-om stavljene u

⁴⁷ Zastrašivanje znači bilo koju izravnu, neizravnu ili moguću prijetnju prema svjedoku, koja može dovesti do ometanja njegove obveze slobodnog iskaza bez utjecaja bilo koje vrste – Preporuka VE R (97) 13, I dio.

⁴⁸ NN 129/00.

nadležnost policije (NN, /04), a u postupku izradbe je Protokol o postupanju policije u slučaju nasilja u obitelji.⁴⁹

2. ZKP i ZSM

ZKP i ZSM predviđaju čitav niz mjera kojima se štiti sigurnost, privatnost osobnog i obiteljskog života svjedoka/žrtava te ih se štiti od sekundarne viktimizacije u okviru kaznenog postupka.⁵⁰

1. Mjere opreza (čl. 90. st. 2. t. 4. ZKP);
2. Pritvor (čl. 105. st. 1. t. 2. ZKP);
3. Poseban način sudjelovanja i ispitivanja svjedoka u postupku (čl. 247. st. 2. i 3., 248. st. 4-6., 251. st. 4. i 6., 252., 254. st. 5., 340. st. 1. i 3., 343. st. 2., 346. st. 2-4., 348. st. 1. t. 1., 353., 355. ZKP + čl. 37., 40., 42. u svezi s čl. 124.; čl. 119., 120. ZSM);
4. Ograničenje ili isključenje javnosti (čl. 310. t. 3-5., 316. st. 3. i 4., ZKP; čl. 55. ZSM);
5. Udaljenje optuženika iz sudnice (čl. 355. ZKP);
6. Mjere održavanja reda u sudnici (čl. 309. st. 3., 316., 317., 318. ZKP).

3. Zakon o zaštiti svjedoka (ZZS)

Predviđa mjere zaštite svjedoka/žrtava izvan kaznenog postupka (čl. 17. st. 1. ZZS) i to:

1. tjelesnu i tehničku zaštitu,
2. premještanje,
3. prikrivanje identiteta i vlasništva,
4. promjenu identiteta.

⁴⁹ Kao što je to predloženo u Rec (2002) 5, par. 58. c Protokol propisuje ujedno postupanje i zdravstvenih djelatnika, centara za socijalnu skrb, odgojno-obrazovnih ustanova te pravosudnih tijela kako bi njihovo djelovanje bilo ujednačeno i usklađeno. Vidi Rec (2002) 5, par. 27 i 58. c. i e.

⁵⁰ Zaštiti svjedoka/žrtava pridonose i odredbe iz KZ-a kojima se kao kazneno djelo predviđa sprječavanje dokazivanja (304. KZ), povreda tajnosti postupka (305. KZ), otkrivanje identiteta zaštićenog svjedoka (305.a KZ), iznuđivanje iskaza (126. KZ) te odredba kojom se ubojstvo svjedoka propisuje kao kvalifikatorna okolnost (čl. 91. t. 5. KZ).

4. Zakon o prekršajima (ZP)

Puno je oskudniji u odredbama koje imaju funkciju zaštite svjedoka/oštećenika od ZKP-a. ZP propisuje mjere opreza (čl. 137-140. ZP), uhićenje (čl. 145. st. 3. ZP) i zadržavanje (čl. 146-147. ZP) počinitelja prekršaja te u vrlo ograničenoj mjeri poseban način sudjelovanja i ispitivanja svjedoka u postupku (čl. 177. st. ZP). No ZP predviđa da će se, ukoliko on ne sadrži odredbe o pojedinim pitanjima postupka, na odgovarajući način primijeniti odredbe ZKP-a (čl. 78. st. 2.) te se na taj način mogu kompenzirati određeni nedostaci u ZP-u.

5. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (ZZNO)

Ovim se Zakonom predviđa da će radi zaštite i osiguranja osobe izložene nasilju nadležni sud izdati nalog policijskim službenicima da otprate osobu izloženu nasilju u kuću, stan ili drugi stambeni prostor radi uzimanja određenih isprava, odjeće, novca i drugih stvari za ostvarivanje njenog svakodnevnog života (čl. 10 Nacrta prijedloga izmjena).

Povrh toga sud može počinitelju nasilja u obitelji izreći sljedeće zaštitne mjere i to samostalno ili uz druge prekršajne sankcije:

- a)** udaljenja iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora,⁵¹
- b)** zabrane približavanja žrtvi nasilja,⁵²
- c)** zabrane uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju,⁵³
- d)** obveznog psihosocijalnog tretmana,⁵⁴
- e)** obveznog liječenja od ovisnosti,⁵⁵
- f)** oduzimanja predmeta koji je namijenjen ili uporabljen u počinjenju prekršaja.⁵⁶

U tekstu koji slijedi obrađuju se pojedini od ovih oblika zaštite te se daju prijedlozi njihova poboljšanja.

⁵¹ *Supra* bilješka 36.

⁵² *Supra* bilješka 37.

⁵³ *Supra* bilješka 38.

⁵⁴ *Supra* bilješka 39.

⁵⁵ *Supra* bilješka 40.

⁵⁶ *Supra* bilješka 41.

6. 1. ZAŠTITA SIGURNOSTI ŽRTAVA NASILJA U OBITELJI

U zaštiti žrtava nasilja u obitelji prednost treba dati zaštiti sigurnosti žrtava. U tom smislu potrebno je dati posebne ovlasti policiji za interveniranje odmah na licu mjesta događaja, omogućiti žrtvi zahtijevanje različitih zaštitnih mjera kako prije započinjanja samog prekršajnog ili kaznenog postupka, tako i tijekom kao i po završetku tih postupaka. Valja omogućiti izricanje različitih zaštitnih mjera i po službenoj dužnosti. U svemu tome važno je osigurati primjerenu obuku svih koji dolaze u doticaj sa slučajevima nasilja u obitelji, a posebno žrtvama nasilja u obitelji te usklađivati njihovo djelovanje i poticati njihovu suradnju.⁵⁷

Zaštitni mehanizmi koji postoje po sadašnjem zakonodavstvu ili prijedlozima izmjena zakona su neprimjereni. Bez pokretanja kaznenog ili prekršajnog postupka u zaštiti žrtava obiteljskog nasilja ne može se učiniti gotovo ništa – policija jedino može zadržati počinitelja i to najduže do 24 sata (ukoliko se radi o osnovanoj sumnji da je osoba počinila kazneno djelo) odnosno do 12 sati (ukoliko se radi o osnovanoj sumnji da je osoba počinila prekršaj). Mjere koje se mogu primijeniti tijekom kaznenog odnosno prekršajnog postupka su isto tako oskudne. Počinitelja je moguće pritvoriti odnosno zadržati ili se može primijeniti mjera opreza zabrane približavanja određenoj osobi ili zabrane uspostavljanja ili održavanja veze s određenom osobom. Ukoliko se radi o kaznenom djelu za koje je moguće izreći kaznu zatvora od pet godina ili težu, a svjedočenje žrtve je važno za kazneni postupak, ugroženoj žrtvi kao svjedoku može se pružiti zaštita prema ZZS-u. Po okončanju kaznenog postupka nisu predviđeni nikakvi zaštitni mehanizmi, dok se u prekršajnom postupku mogu izreći različite zaštitne mjere kao sankcije u najdužem trajanju do 2 godine zatvora (vidi ad 5.2).

U tekstu koji slijedi pobliže opisujem pojedine od mehanizama zaštite sigurnosti žrtava nasilja.

6.1.1. Postupanje policije u slučajevima nasilja u obitelji

Postupanje policije u slučajevima nasilja u obitelji pobliže je razrađeno u nacrtu prijedloga Pravilnika o načinu postupanja u slučajevima nasilja u obitelji. Prema nacrtu tog Pravilnika u slučaju zaprimanja (na bilo koji način i od bilo koga)

⁵⁷ Vidi, Rec (2002) 5, par. 58. e. U tom je smislu i izrađen Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji kojim se regulira i usklađuje postupanje policije, centara za socijalnu skrb, zdravstvenih ustanova, odgojno-obrazovnih ustanova te pravosudnih tijela.

dojave o nasilju ili zaprimanja zahtjeva za pružanje pomoći osobi izloženoj bilo kojem obliku ili modalitetu nasilja u obitelji, službena (stručna) osoba dužna je žurno uputiti na mjesto događaja najmanje dva policijska/ke službenika/ce (kada je moguće, različitog spola) radi obavljanja intervencije, tj. provjere dojave ili zahtjeva (provjeru je potrebno izvršiti i u slučaju zatvorenog stana/kuće) te temeljem uvida u zatečeno stanje, poduzimati mjere i radnje u cilju trenutne zaštite i pružanja potrebne zdravstvene i druge pomoći osobi oštećenoj nasiljem i sprječavanja počinitelja u daljnjem nasilničkom ponašanju. Policijski službenici dužni su pribaviti podatke i prikupiti obavijesti potrebne za razjašnjavanje i dokazivanje prekršajnog ili kaznenog djela, privesti počinitelja nasilja u obitelji u prostor policije radi zadržavanja te podnijeti Zahtjev za pokretanje prekršajnog odnosno kaznenog postupka, a mogu tražiti izricanje odgovarajućih zaštitnih mjera odnosno mjera opreza. U slučaju da sudac na zahtjev policije ne odredi pritvor odnosno zadržavanje počinitelja, policija je dužna o tome odmah obavijestiti žrtvu. Policija je dužna obavijestiti žrtvu o njenim pravima i mogućnostima zaštite, mogućnostima pokretanja postupka te različitim državnim i nevladinim institucijama kojima se mogu obratiti za savjet i pomoć te o svojem daljnjem postupanju.⁵⁸ Isto vrijedi i za zdravstvene djelatnike koji u obavljanju svog posla zaključče da je nad osobom počinjeno nasilje u okviru obitelji.⁵⁹

Zakonom o policiji odnosno Protokolom o postupanju u slučaju nasilja u obitelji trebalo bi policiji dati puno šire ovlasti u zaštiti žrtava nasilja u obitelji. Vidi ad. 6.1.6.

6.1.2. Pritvor i zadržavanje

Redarstvene su vlasti ovlaštene uhititi osobu zatečenu u kaznenom djelu za koje se progoni po službenoj dužnosti (tu ulaze gotovo sva kaznena djela vezana uz nasilje u obitelji) te osobu za koju postoje osnove sumnje da je počinila kazneno djelo za koje se progoni po službenoj dužnosti, kad postoji neki od razloga za određivanje pritvora iz članka 105. ZKP-a (čl. 98. st. 2. ZKP). Redarstvene vlasti moraju uhićenika najkasnije u roku od 24 sata dovesti istražnom sucu. Istražni sudac može na prijedlog redarstvene vlasti ili državnog odvjetnika pisanim i obrazloženim rješenjem odrediti da se uhićenik, koji mu je doveden, zadrži do dvadeset četiri sata, ako utvrdi da postoje osnove sumnje da je uhićenik počinio kazneno djelo koje mu se stavlja na

⁵⁸ Ovo je u skladu s Preporukom No. R (85) 11 iz 1991., par. 3 te Rec (2002) 5, par. 26.

⁵⁹ Rec (2002) 5, par. 26.

teret, ako postoje okolnosti koje upućuju na opasnost da će pobjeći odnosno ako postoji osnovana sumnja da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili krivotvoriti dokaze ili tragove važne za kazneni postupak ili da će ometati kazneni postupak utjecajem na svjedoke, sudionike ili prikrivače, a zadržavanje je potrebno radi prikupljanja podataka o dokazima, te otklanjanja ozbiljne opasnosti po život ili zdravlje ljudi ili imovinu većeg opsega. Novo zadržavanje po prethodnim odredbama može se odrediti samo još jedanput ako su glede uhićenika prikupljene obavijesti o drugom kaznenom djelu. (čl. 101. st. 1. ZKP). Istražni sudac može po službenoj dužnosti ili na prijedlog državnog odvjetnika odrediti da se uhićenik, koji mu je doveden, zadrži do 48 sati u slučaju kad smatra da postoji osnovana sumnja da je uhićenik počinio kazneno djelo koje mu se stavlja na teret i da postoje razlozi za određivanje pritvora iz čl. 105. st. 1. ZKP-a, ako državni odvjetnik protiv uhićenika još nije podnio istražni zahtjev, neposrednu optužnicu ili optužni prijedlog. Ako državni odvjetnik do isteka roka od četrdeset osam sati ne podnese istražni zahtjev, neposrednu optužnicu ili optužni prijedlog, uhićenik će se pustiti na slobodu. (čl. 101. st. 2. ZKP).

Prema počinitelju nekog od kaznenih djela nasilja u obitelji može se pod uvjetima propisanim ZKP-om odrediti **pritvor** (čl. 102., 104-124. ZKP). Osnova za pritvor je i osnovana sumnja da će osoba za koju se sumnja da je počinila kazneno djelo ometati kazneni postupak utjecajem na svjedoke, sudionike ili prikrivače (čl. 105. st. 1. t. 2. ZKP) te ako osobite okolnosti opravdavaju bojazan da će osoba ponoviti kazneno djelo ili da će dovršiti pokušano kazneno djelo ili da će počiniti kazneno djelo kojim prijeti. Putem pritvora zakonodavac je prvenstveno želio osigurati otkrivanje istine, no ujedno pritvor služi i zaštiti svjedoka. Stavljanje u pritvor može biti motivirano zaštitom svjedoka ili žrtve od optuženikovih prijetnji ili nasilja.⁶⁰ Stoga je potrebno da suci osvijeste mogućnost korištenja pritvora i u tom smislu. Upotreba pritvora u ovu svrhu naročito dolazi u obzir kod kaznenih djela nasilja u obitelji.

Policija može uhititi i zadržati najdulje 12 sati osobu zatečenu u činjenju prekršaja koji se odnosi na nasilje u obitelji ako ta osoba, unatoč upozorenju, nastavi činjenjem nasilja ili ga pokuša ponoviti ili postoji opravdana bojazan da će nastaviti s činjenjem nasilja. Do isteka toga roka policija mora tu osobu predati sucu. Rok od 12 sati može se prekoračiti samo zbog nepredvidivih i neotklonjivih razloga, koji se

⁶⁰ Vidi u tom smislu čl. 65. (B) i (I) (ii) ICTY Pravila.

posebno pisano obrazlažu (čl. 145. ZP). Prekršajni sud može sam ili na prijedlog podnositelja zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka pisanim i obrazloženim rješenjem zadržati osobu za koju postoji osnovana sumnja da je počinila prekršaj ako postoji osnovana bojazan da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili krivotvoriti dokaze ili tragove važne za prekršajni postupak ili da će utjecajem na svjedoke, sudionike ili prikrivače ometati provođenje prekršajnog postupka. Također prekršajni sud može zadržati osobu zatečenu pri počinjenju prekršaja koji se odnosi na nasilje u obitelji za koji se može izreći kazna zatvora ili novčana kazna od 2.000,00 kuna ili veća,⁶¹ a postoji osnovana bojazan da će osoba nastaviti s činjenjem prekršaja. Zadržavanje može trajati do prestanka razloga zbog kojih je određeno, ali najdulje osam dana, a prema maloljetniku najdulje 24 sata, a računa se od trenutka lišenja slobode. Okrivljenik se mora ispitati u roku od 24 sata, a prekršajni postupak započeti prvoga narednog radnog dana nakon dana kada je okrivljenik ispitan. Zadržavanje u prekršajnom postupku može se odrediti ili produljiti i nakon donošenja odluke kojom je izrečena kazna zatvora zbog prekršaja nasilja u obitelji, ako se s obzirom na okolnosti može očekivati da će okrivljenik nastaviti s činjenjem prekršaja. Tako određeno zadržavanje traje do stupanja okrivljenika na izdržavanje kazne zatvora, a najdulje 15 dana i uračunava se u kaznu. Rješenje o zadržavanju odmah se predaje okrivljeniku. Na to rješenje okrivljenik i njegov branitelj mogu se žaliti u roku od 48 sati vijeću prekršajnog suda, koje će o žalbi odlučiti bez odgode. Žalba nema odgovodne moći. Zadržanoj će se osobi bez odgode dopustiti da o zadržavanju obavijesti rođaka ili koju osobu od povjerenja odnosno branitelja ako branitelj nije bio nazočan pri njezinu ispitivanju. Ako je zadržan maloljetnik ili osoba u pijanom stanju, sudac će, ako je to moguće, bez odgode izvijestiti članove njegove obitelji ili za maloljetnika druge osobe koje o njemu skrbe (čl. 146. ZP).

6.1.3. Mjere opreza

Kad postoje okolnosti za određivanje pritvora, ako se ista svrha može ostvariti i nekom od **mjera opreza** propisanih zakonom, sud će obrazloženim rješenjem naložiti okrivljeniku provođenje jedne ili više mjera. Pri tome će se okrivljenik upozoriti da se, u slučaju nepridržavanja izrečene mjere, ta mjera može zamijeniti drugom mjerom

⁶¹ Ovo ograničenje vezano uz sankciju je bespotrebno budući je kod svih prekršaja vezanih uz nasilje u obitelji predviđena ova sankcija. Inače nije dobro na taj način ograničiti zadržavanje, već bi ga trebalo vezati uz opasnost za tjelesni integritet i slobodu osobe.

opreza, težom mjerom ili pritvorom. Mjere opreza mogu biti naložene tijekom trajanja cijeloga kaznenog postupka

Mjere opreza (čl. 90. ZKP) jesu:

1. Zabrana napuštanja boravišta,
2. Zabrana posjećivanja određenog mjesta ili područja,
3. Obveza okrivljenika da se povremeno javi određenoj osobi ili državnom tijelu,
4. **Zabrana približavanja određenoj osobi ili zabrana uspostavljanja ili održavanja veze s određenom osobom,**⁶²
5. Zabrana poduzimanja određene poslovne aktivnosti,
6. Primanje i oduzimanje putne i druge isprave za prijelaz državne granice,
7. Privremeno oduzimanje dozvole za upravljanje motornim vozilom.

Mjerama opreza ne može se ograničiti pravo okrivljenika na vlastiti stan, te pravo na nesmetane veze s ukućanima, bračnim ili izvanbračnim drugom, roditeljima, djecom, posvojenikom ili posvojiteljem, osim ako se postupak vodi zbog kaznenog djela počinjenog na štetu neke od tih osoba. Zabrana obavljanja poslovne aktivnosti može obuhvatiti i zakonitu profesionalnu djelatnost ako se postupak vodi zbog kaznenog djela počinjenog u okviru te djelatnosti.

Nedostatak je što su mjere navedene numerus clasus. Trebalo bi dopustiti sucima da mogu stvoriti i druge mjere.

Zabrana približavanja određenoj osobi i zabrana uspostavljanja ili održavanja veze s određenom osobom je mjera opreza pogodna za slučajeve obiteljskog nasilja. Može se primijeniti i na ugrožene ili već napadnute svjedoke/žrtve.

Za slučajeve obiteljskog nasilja bilo bi dobro da zakon uvede i

- a) zabranu uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju;
- b) udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora.⁶³

Bilo bi dobro propisati da, ukoliko se osoba ne pridržava mjere opreza, sud može tražiti jamstvo (sad se ona može zamjeniti drugom mjerom opreza, težom mjerom ili pritvorom – čl. 90. st. 1. ZKP).

⁶² Članak 27. ZIDKZ (NN-58/02 - stupio na snagu 21.5.2002.). Izmjenom ovog propisa dodana je nova mjera opreza pod točkom 4. članka 90. ZKP

⁶³ Vidi u tom smislu Rec (2002) 5, par. 58b.

Žrtve bi trebalo uvijek obavijestiti o uvjetima zabrane koja se nameće mjerom opreza i tome što mogu poduzeti ukoliko okrivljenik odnosno osuđenik prekrši izrečenu zabranu.

Budući može postojati potreba za ovim mjerama i po završetku kaznenog postupka, KZ bi ih trebao predvidjeti kao posebnu vrstu sankcije (uvrstiti ih u sigurnosne mjere). Vidi pobliže o tome ad 5.3.

ZP među mjerama opreza ne predviđa ni jednu od gore navedenih mjera opreza koje su naročito pogodne za slučajeve nasilja u obitelji.⁶⁴ Prema pretežitom shvaćanju ZP u čl. 146. navodi mjere opreza *numerus clausus* i ne ostavlja mogućnost zakonodavcu da u drugim prekršajnim propisima predvidi nove odnosno drugačije mjere opreza. Stoga se zakonodavac u izradbi nacрта prijedloga izmjena ZZNO-a nije upustio u propisivanje mjera opreza koje su zapravo nužne za učinkovitu borbu protiv nasilja u obitelji. Bez uvođenja ovih mjera izmjene ZZNO-a polučit će samo polovične rezultate. Postoji više načina na koje se ova situacija može razriješiti.

1. Treba izmjeniti ZP i to tako da se u čl. 137. na sličan način kao što je to učinjeno u čl. 36. ZP kod zaštitnih mjera propiše da Zakonom mogu biti propisane i druge vrste mjera osiguranja koje prema trajanju i svrsi moraju biti usklađene s odredbama ZP-a. Tada bi se izmjenama ZZNO mogle uvesti one mjere opreza koje su pogodne u prevenciji nasilja u obitelji;
2. Ili se može ZP tako izmjeniti da se u čl. 137. uvrste mjere opreza koje su pogodne za slučajeve nasilja u obitelji (zabranu uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju; udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora, zabrana približavanja određenoj osobi i zabrana uspostavljanja ili održavanja veze s određenom osobom);
3. Ili se može krenuti od tumačenja da je dozvoljeno sve što nije zabranjeno, pa bi zakonodavac, budući ZP nigdje ne zabranjuje stvaranje novih mjera opreza, mogao uvesti nove mjere opreza u

⁶⁴ Zabranu približavanja određenoj osobi i zabranu uspostavljanja ili održavanja veze s određenom osobom uvedena je u ZKP tek izmjenama 2002. godine u vrijeme kad je tekst novog ZP-a već stupio na snagu. Osvješčivanje potrebe unošenja mjera kojima bi se djelovalo u slučajevima nasilja u obitelji i pružala dodatna zaštita žrtvi desilo se u većoj mjeri tek po stupanju na snagu ZP-a pa u njemu nema takvih odredaba.

ZZNO i bez bilo kakvih promjena ZP-a.

Budući ZP predviđa da će se, ukoliko on ne sadrži odredbe o pojedinim pitanjima postupka, na odgovarajući način primijeniti odredbe ZKP-a (čl. 78. st. 2. ZP), dok se ne učine potrebne izmjene ZP-a odnosno ZZNO-a, moguće je u okviru prekršajnog postupka primjenjivati one mjere opreza koje predviđa ZKP. Stoga je moguće primjenjivati mjeru opreza zabrane približavanja određenoj osobi i zabranu uspostavljanja ili održavanja veze s određenom osobom iz čl. 90. st. 2. t. 4. ZKP koja je pogodna za slučajeve obiteljskog nasilja.

6.1.4. Pružanje fizičke zaštite žrtvi nasilja u obitelji

Nacrt prijedloga izmjena ZZNO predviđa da će radi zaštite i osiguranja osobe izložene nasilju nadležni sud izdati nalog policijskim službenicima da otprate osobu izloženu nasilju u kuću, stan ili drugi stambeni prostor radi uzimanja određenih isprava, odjeće, novca i drugih stvari za ostvarivanje njenog svakodnevnog života (čl. 10.).

Ovakvo rješenje polazi od pretpostavke da je žrtva ta koja napušta stan i da joj onda treba pružiti zaštitu ukoliko treba uzeti neke stvari za osobnu upotrebu. Takvim stavom se ne osuđuje dovoljno nasilničko ponašanje počinitelja, ne čini ga se u dovoljnoj mjeri odgovornim za njegovo ili njeno ponašanje, nasilje se tolerira, prisiljava se žrtvu da snosi posljedice nasilja. Prema međunarodnim dokumentima, kad god je to moguće, žrtva treba ostati u stanu, a počinitelj nasilja je taj koji stan treba napustiti. Uloga policije prvenstveno treba biti praćenje počinitelja do stana kako bi uzeo stvari potrebne za život. Počinitelj bez pratnje policije ne bi smio ući u stan. Stoga bi ZZNO-om prvenstveno trebalo propisati privremeno udaljenje počinitelja nasilja iz stana (kao mjeru opreza) uz njegovo pravo da uz pratnju policije iz stana uzme stvari nužne za svakodnevne potrebe.⁶⁵

Zakonom o policiji odnosno Protokolom o postupanju u slučaju nasilja u obitelji trebalo bi policiji dati puno šire ovlasti u zaštiti žrtava nasilja u obitelji. Vidi ad. 6.1.6.

6.1.5. Zaštita žrtve svjedoka izvan kaznenog postupka

⁶⁵ Vidi npr. austrijsko rješenje § 38 (1) i (2) *Police Act, Federal Law Gazette no. 566/1991* te njegove izmjene u *Federal Law Gazette no. 146/1999*.

Donijet je poseban zakon o zaštiti svjedoka izvan kaznenog postupka (Zakon o zaštiti svjedoka – ZZS, NN 163/03.). Ovim Zakonom se štite ugrožene⁶⁶ i njima bliske osobe.⁶⁷ Prema ZZS-u zaštita se pruža kad bi dokazivanje kaznenog djela protiv RH, vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, organiziranog kriminaliteta te onih za koja se može izreći kazna zatvora od 5 ili više godina bilo povezano s nerazmjernim teškoćama ili se ne bi moglo provesti na drugi način bez iskaza ugrožene osobe. Prema tome zaštitne mjere koje predviđa ovaj zakon (tjelesna⁶⁸ i tehnička⁶⁹ zaštita, premještanje,⁷⁰ prikrivanje identiteta i vlasništva,⁷¹ promjena identiteta⁷² - čl. 17. st. 1. ZZS) moguće je primjeniti i na žrtve/svjedoke kod kaznenih djela nasilja u obitelji ukoliko je za ta kaznena djela propisana kazna zatvora u trajanju od 5 ili više godina⁷³ i ukoliko bi dokazivanje kaznenog djela bilo povezano s nerazmjernim teškoćama ili se ne bi moglo provesti na drugi način bez iskaza ugrožene osobe. Upravo stoga što

⁶⁶ Ugrožena osoba je svjedok ili druga osoba čije je uključanje u Program zaštite opravdano zbog vjerojatnosti ugrožavanja života, zdravlja, tjelesne nepovredivosti, slobode ili imovine većeg opsega, poradi važnosti njihovih saznanja za kazneni postupak (čl. 2. t. 1. ZZS).

⁶⁷ Bliska osoba - član zajedničkog kućanstva ugrožene osobe, kao i druga osoba koju ona označi i zahtijeva njezino uključivanje u Program zaštite (čl. 2. t. 2. ZZS).

⁶⁸ Hitna mjera, kraćeg trajanja koja se primjenjuje kad je osoba neposredno ugrožena i to tako dugo dok se ne primijene druge mjere zaštite (čl. 17. st. 1., 18. ZZS).

⁶⁹ Mogće ju je primijeniti u svim fazama trajanja programa zaštite, a sastoji se u uporabi tehničkih pomagala koja trebaju ukloniti ili upozoriti na neposrednu opasnost (čl. 17. st. 1., 18. ZZS).

⁷⁰ Sastoji se u privremenom ili trajnom preseljenju s mjesta prebivališta ili boravišta ugrožene osobe na drugu lokaciju koju odredi Jedinica za zaštitu. Premještanje je moguće na teritoriju RH ili izvan teritorija RH sukladno međunarodnim ugovorima. Moguće je trajno premještanje u inozemstvo (ZZS ne predviđa vremensko ograničenje). Može se primjenjivati kao hitna mjera do donošenja odluke Povjerenstva (čl. 12., 23. ZZS, čl. 69. ZoPO) kako bi se uklonilo osobu od potencijalnog izvora neposredne opasnosti. Provodi se u dogovoru s ugroženom osobom radi kvalitetnog odabira mjesta premještanja (čl. 17. st. 1., 19. ZZS).

⁷¹ Obuhvaća izradu i uporabu osobnih isprava u kojima su privremeno promijenjeni osobni podaci odnosno izradu i uporabu isprava o vlasništvu ugrožene osobe. (čl. 17. st. 1., 20. ZZS). Privremenog su karaktera – ne mijenjaju se stvarno osobni podaci i podaci o vlasništvu u odgovarajućim evidencijama. Najčešće se provodi kao hitna mjera zajedno s premještanjem da se zametne trag ugroženoj osobi (čl. 12., 23. ZZS, čl. 69. ZoPO). Izradu i uporabu privremenih isprava o identitetu te vlasništvu ugrožene osobe odobrava Jedinica za zaštitu. Izvorne isprave uključene osobe pohranjuju se u Jedinici za zaštitu.

⁷² Potpuna i trajna izmjena dijela ili svih osobnih podataka uključene osobe (izmijenjeni podaci ne smiju odgovarati podacima neke druge osobe – čl. 17. st. 1., 21., 22., 24-33. ZZS). To je iznimna mjera koja se primjenjuje uz prethodnu suglasnost Povjerenstva. Dobivanje novog identiteta nema utjecaja na statusna i druga prava i obaveze uključene osobe (imovinska, nasljedna prava, obveza otplate kredita, plaćanja alimentacije i sl.). Svi kontakti koji se odnose na statusna i druga prava ugrožene osobe obavljaju se posredstvom Jedinice za zaštitu koja osigurava nazočnost te osobe u pojedinom postupku (čl. 22. ZZS). Poslove može obavljati preko punomoćnika. Nakon promjene identiteta pristup izvornom identitetu odobrava i nadzire Jedinica za zaštitu. Izvorne isprave uključene osobe pohranjuju se u Jedinici za zaštitu (osoba ne može imati istovremeno stare i nove dokumente). Jedinica za zaštitu uvijek zna gdje se osoba nalazi. Kada se uključenu osobu poziva kao svjedoka u kaznenim postupcima za kaznena djela počinjena prije uključivanja u Program, pozivi će joj biti uručeni posredstvom Jedinice za zaštitu, koja će uključenoj osobi osigurati dolazak pred sud (čl. 29. st. 3. ZZS).

⁷³ Stoga ovu zaštitu nije moguće primijeniti kod sljedećih kaznenih djela nasilja u obitelji: tjelesna ozljeda (čl. 98.), narušavanje nepovredivosti doma (čl. 122.), temeljno djelo protupravnog oduzimanja slobode (čl. 124. st. 1.), prisila (čl. 128.), prijetnja (čl. 129.), spolni odnošaj zlouporabom položaja (čl. 191. st. 1.) itd.

zbog visine propisane sankcije kod velikog broja kaznenih djela nasilja u obitelji nije moguće primijeniti ove mjere zaštite, a kaznena djela nasilja u obitelji su upravo ona kod kojih je žrtva kao svjedok izuzetno često ugrožena, trebalo bi propisati da se mjere iz ovog zakona mogu primijeniti kod svih kaznenih djela nasilja u obitelji, naravno kad za njima postoji potreba.

ZZS daje žrtvama/svjedocima te sucima pravo podnošenja prijedloga za uključivanje u program zaštite državnog odvjetniku.⁷⁴ No ZZS ne predviđa nikakav mehanizam kontrole nad odlukom državnog odvjetnika glede ovakvog prijedloga pa, ukoliko on ne postupi po prijedlogu, smatrajući da se slobodan iskaz svjedoka može osigurati i na drugi način, žrtva-svjedok se nema kome dalje obratiti glede svoje zaštite. Kako je odluka državnog odvjetnika o potrebi primjene posebnog načina ispitivanja i sudjelovanja žrtava/svjedoka u postupku često rezultat ne samo ocjene stupnja opasnosti po žrtvu, već i niza drugih interesa u progonu određenog kaznenog djela, interes žrtve/svjedoka za sigurnošću može doći u drugi plan. Stoga bi žrtvi/svjedoku trebalo dati pravo postavljanja zahtjeva za uvođenje svoje zaštite neovisno od državnog odvjetnika.⁷⁵

Zakonodavac je preusko definirao krug zaštićenih osoba. ZZS govori o zaštiti ugroženih svjedoka čime se štiti i sigurnost žrtava kad se ispituju kao svjedoci, no nije predviđena nikakva zaštita za žrtve kad nastupaju kao oštećenici ili supsidijarni tužitelji ukoliko istom nemaju ulogu svjedoka u postupku. ZZS bi stoga trebao govoriti ne samo o zaštiti svjedoka, već o zaštiti žrtava (oštećenika) i svjedoka. Osim toga program zaštite po ZZS-u predviđen je samo za ključne svjedoke bez čijeg svjedočenja se postupak ne bi mogao sprovesti. Osobu koja bi bila ugrožena zbog svog svjedočenja, a koja nije ključni svjedok, drugim riječima bez čijeg svjedočenja se može, jednostavno se ne smije koristiti kao svjedoka. No žrtvama nasilja u obitelji zaštita nije potrebna samo kad se javljaju kao svjedoci ili stranke u postupku pred sudom. Stoga bi mjere zaštite koje se predviđaju ZZS-om, posebice premještanje i promjenu identiteta, trebalo predvidjeti ZZNO-om ili nekim drugim propisom kao mjere zaštite koje se mogu odrediti žrtvi nasilja u obitelji neovisno od njezina statusa u kaznenom postupku.

⁷⁴ Čl. 11. st. 1. i čl. 14. ZZS.

⁷⁵ Dati ovakvo pravo žrtvi/svjedoku izuzetno je važno jer ne samo da žrtva/svjedok i obrana nemaju nikakav utjecaj na donošenje odluke sudskog vijeća o primjeni mjera zaštite, ukoliko postoji neslaganje između državnog odvjetnika i istražnog suca, nego u tom slučaju nemaju ni pravo žalbe na odluku sudskog vijeća. Dakle odluka o primjeni zaštitnih mjera se donosi u potpunosti bez njih. Žrtve/svjedoci čak ne mogu uskratiti ni svoju suglasnost za njihovu primjenu jer se suglasnost od njih ne treba tražiti.

6.1.6. Sankcije u funkciji zaštite žrtve obiteljskog nasilja

Ovakve sankcije u obliku zaštitnih mjera predviđa ZZNO – vidi ad 4.2. i 4.3. Trebalo bi ih predvidjeti i KZ-om.

6.1.7. Kako bi trebalo štiti žrtve nasilja u obitelji

Trebalo bi dati ovlasti policiji da u slučaju nasilja u obitelji, kad na temelju počinjenog nasilja postoji opasnost od izravnog napada na život, zdravlje ili slobodu osobe, na licu mjesta izda naredbu počinitelju nasilja da se udalji iz stana i da se ne približava stanu odnosno mjestu zaposlenja žrtve i/ili žrtvi na određenu udaljenost, te da ne smije kontaktirati i uznemiravati žrtvu. Treba propisati da počinitelj nasilja, ukoliko mu trebaju neke stvari za osobnu upotrebu, te predmete može uzeti samo uz pratnju policije. Ova zabrana trebala bi trajati najdulje osam dana, a ukoliko žrtva pokrene postupak (prekršajni ili kazneni), trebalo bi je moći produžiti za vrijeme trajanja tog postupka.⁷⁶

Policija bi osim toga trebala imati ovlasti provođenja mjera osiguranja žrtve (davanje određenih sredstava koje služe u svrhu zaštite kao što je mobitel ili zaštitne kamere, alarm ili psi čuvari ili osigurati zaštitu samog policajca čuvara) i to bez obzira je li osoba zahtijevala takvu zaštitu ili pokrenula kazneni odnosno prekršajni postupak. Sama policija bi trebala procijeniti koji oblik zaštite je žrtvi potreban.⁷⁷ Ovi oblici zaštite trebali bi se moći pružiti uz zabranu približavanja ili neku drugu zabranu koju je odredila sama policija ili sud.

U okviru kaznenog i prekršajnog postupka trebalo bi propisati da se mjere opreza kojima se zabranjuje približavanje žrtvi, uznemiravanje i uhođenje žrtve, posjećivanje određenih mjesta, udaljenje iz stana – gubljenje prava stanovanja, te zabranjuje nošenje i posjedovanje vatrenog oružja, mogu odrediti na zahtjev same žrtve odnosno na zahtjev državnog odvjetnika ili da ih može sud odrediti po službenoj dužnosti i to za vrijeme trajanja cijelog postupka.

Trebalo bi i u KZ-u kao i u ZZNO-u propisati mogućnost izricanja zabrane približavanja žrtvi, zabrane uznemiravanja i uhođenja, udaljenje iz stana – gubljenje prava stanovanja, zabrane posjećivanja određenih mjesta, zabrane nošenja i

⁷⁶ Vidi u tom smislu austrijsko zakonodavno rješenja supra bilješka 45 odnosno §31 njemačkog HSOG.

⁷⁷ Vidi u tom smislu švedski *Act on Prohibition of Visiting* (1988:688).

posjedovanja vatrenog oružja kao sigurnosnu mjeru ili posebnu vrstu sankcije koja bi se mogla izreći uz druge sankcije počiniteljima kaznenih djela nasilja u obitelji.⁷⁸

Trebalo bi propisati da je nepridržavanje ovih mjera zaštite kazнено odnosno prekršajno djelo.⁷⁹

Ove mjere zaštite mogu se propisati u okviru KZ-a, ZKP-a i ZP-a, ZZNO-a i Zakona o policiji i/ili se može donijeti poseban zakon kojim bi se regulirale mjere zaštite žrtava nasilja u obitelji.⁸⁰ U tom slučaju moglo bi se propisati da o mjerama odlučuju obiteljski sudovi i one bi se mogle provoditi neovisno od pokretanja prekršajnog ili kaznenog postupka. Uz predložene, zaštitne bi mjere mogle obuhvatiti i dodjelu privremenog skrbništva, određivanje privremenog uzdržavanja, privremeno ograničavanje raspolaganja imovinom ili druge mjere koje se sudu čine primjerenima. Dakle lista zaštitnih mjera ne bi smjela biti zatvorena. Trebalo bi proširiti krug osoba koje mogu tražiti zaštitne mjere (npr. u Irskoj su zdravstvene ustanove dužne tražiti uvođenje zaštitne mjere ukoliko zdravstveno osoblje ustanovi da se radi o slučaju nasilja u obitelji koje ugrožava sigurnost osobe⁸¹). Trebalo bi odrediti uvjete pod kojima se može tražiti izmjena ili ukidanje zaštitnih mjera, njihovo trajanje, mogu li se ponovno izreći i na koji rok. Trebalo bi predvidjeti da se tijekom postupka, u kojem se odlučuje o uvođenju zaštitne mjere, može donijeti privremena zaštitna mjera ukoliko postoji neposredna opasnost za život, zdravlje ili slobodu žrtve ili njoj bliske osobe. Posebno treba regulirati dostavu odluke suda.

U slučajevima u kojima ove mjere zaštite nisu dovoljne, a žrtva je izložena naročito ozbiljnim oblicima nasilja, trebalo bi propisati mogućnost premještanja i promjene identiteta žrtve. Pri tom bi trebalo osigurati tajnost podataka o žrtvi. Ovu zaštitu trebalo bi pružiti neovisno o tome je li žrtva svjedok bez čijeg svjedočenja nije moguće utvrditi postojanje kaznenog djela.

Postupak povodom zaštitnih mjera trebao bi biti oslobođen plaćanja pristojbi. Žrtva bi trebala imati pravo na besplatnu pravnu pomoć.

Žrtvu treba uputiti o njenom pravu na naknadu štete.

6.2. ZAŠTITA OŠTEĆENIKA (ŽRTVE/SVJEDOKA) OD SEKUNDARNE VIKTIMIZACIJE

⁷⁸ Vidi u tom smislu španjolski KZ ili irski *Non-Fatal Offences against the Person Act, no.26/1997*, čl. 10. (3).

⁷⁹ Rec (2000) 5, par. 58. f.

⁸⁰ Tako je to npr. učinjeno u Njemačkoj ili Irskoj, vidi *supra* bilješka 45.

⁸¹ Vidi *supra* bilješka 45, čl. 6.

ZKP i ZSM predviđaju zaštitu sljedećih svjedoka/žrtava (oštećenika) od sekundarne viktimizacije:

1. djece i maloljetnika (čl. 248. st. 4. i 5. ZKP, čl. 119. ZSM),
2. osoba koje se zbog starosti, bolesti ili teških tjelesnih mana ili duševnog stanja ne mogu odazvati pozivu suda (čl. 247. st. 3. + 248. st. 6. ZKP),
3. drugih svjedoka kod kojih je to potrebno s obzirom na životnu dob, tjelesno i duševno stanje, ili druge opravdane interese (čl. 254. st. 5. ZKP).

6.2.1. Zaštita djece i maloljetnika oštećenih kaznenim djelom

Djeca i maloljetnici koji su oštećeni kaznenim djelom moraju se obzirno ispitivati da ispitivanje ne bi štetno utjecalo na psihičko stanje maloljetnika. Pri tom se uzima u obzir njihova dob, značajke njihove ličnosti, obrazovanje i prilike u kojima žive. (čl. 248. st. 4. ZKP, čl. 119. st. 1. ZSM). ZKP govori samo o obzirnom ispitivanju djece i maloljetnika. Potrebno je zagarantirati zaštitu dostojanstva i obzirnost u postupanju svim svjedocima/žrtvama kaznenih djela.⁸²

Ako se kao svjedok ispituje dijete oštećeno kaznenim djelom (čl. 248. st. 5., čl. 346. st. 3. ZKP; čl. 119. ZSM), ispitivanje se provodi uz pomoć psihologa, pedagoga ili druge stručne osobe. Ispitivanje svjedoka se snima putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka te se provodi bez nazočnosti suca i stranaka u prostoriji gdje se svjedok nalazi, tako da mu stranke mogu postavljati pitanja putem istražnog suca, te psihologa, pedagoga ili druge osobe. Ispitivanje oštećenog djeteta ili mlađeg maloljetnika (osoba od navršene 14 do navršene 16 godine života) kao svjedoka može se provesti najviše dva puta kod djela iz čl. 117. ZSM⁸³ (119. st. 2. ZSM). Djeca i

⁸² Vidi čl. 4. i 6. (d) UN-ove Deklaracije o pravima žrtava, čl. 1. i 8. Preporuke VE R (85) 13; čl. 2. Okvirne odluke EU od 15.3.2001.

⁸³ **Teško ubojstvo** (članak 91. KZ), **čedomorstvo** (članak 93. KZ), sudjelovanje u samoubojstvu (članak 96. KZ), protupravno oduzimanje slobode (članak 124. KZ), otmica (članak 125. KZ), zlostavljanje u obavljanju službe ili javne ovlasti (članak 127. KZ), **nasilničko ponašanje u obitelji** (članak 215.a. KZ), **silovanje** (članak 188. KZ.), **spolni odnošaj s nemoćnom osobom** (članak 189. KZ), prisila na spolni odnošaj (članak 190. KZ), **spolni odnošaj zlouporabom položaja** (članak 191. KZ), **spolni odnošaj s djetetom** (članak 192. KZ), **bludne radnje** (članak 193. KZ), **zadovoljenje pohote pred djetetom ili maloljetnom osobom** (članak 194. KZ), podvođenje (članak 195. KZ), iskorištavanje djece i maloljetnih osoba za pornografiju (članak 196. KZ), upoznavanje djece s pornografijom (članak 197. KZ), **rodoskrvuće** (članak 198. KZ), povreda dužnosti uzdržavanja (članak 209. KZ), oduzimanje djeteta ili maloljetne osobe (članak 210. KZ), promjena obiteljskog stanja (članak 211. KZ), napuštanje djeteta (članak 212. KZ), **zapuštanje i zlostavljanje djeteta ili maloljetne osobe** (članak 213. KZ), izvanbračni život s maloljetnom osobom (članak 214. KZ), sprječavanje i neizvršenje mjera za zaštitu djeteta i maloljetne osobe (članak 215. KZ), uspostava ropstva i prijevoz robova (članak 175. KZ), međunarodna prostitucija (članak 178. KZ). Iako sva navedena kaznena djela mogu biti počinjena u obitelji, samo ona karakteristična su podebljana.

mlađi maloljetnici kao svjedoci oštećeni kaznenim djelom iz čl. 117. ZSM mogu se umjesto u sudu, ispitati u svome stanu ili drugom prostoru u kojem borave ili u centru za socijalnu skrb (čl. 119. st. 3. ZSM). Kad je dijete ili mlađi maloljetnik ispitan na naprijed opisani način, na glavnoj raspravi uvijek će se pročitati zapisnik o iskazu svjedoka, odnosno reproducirati snimka ispitivanja (čl. 119. st. 4. ZSM). Snimljeni materijal se uništava nakon 5 godina (čl. 119. st. 5. ZSM). Predsjednik suda će na prijedlog istražnog suca odnosno suca za mladež postaviti maloljetniku opunomoćenika iz reda odvjetnika kad prosudi da je radi osiguranja zakonitih interesa maloljetnog oštećenika ili maloljetnog oštećenika kao tužitelja to opravdano (čl. 120 ZSM).

Bilo bi dobro da se i u drugim kaznenim postupcima ograniči broj ispitivanja djece i to ne samo kad su oštećenici. Trebalo bi zagaranirati pravo roditeljima, odnosno drugoj osobi od povjerenja djeteta da prisustvuju ispitivanju djece odnosno maloljetnika.⁸⁴ Trebalo bi im uvijek po službenoj dužnosti postaviti odvjetnika.⁸⁵

Pozivanje maloljetne osobe koja nije navršila 16 godina kao svjedoka obavlja se preko njezinih roditelja odnosno zakonskog zastupnika osim ako to nije moguće zbog žurnosti ili drugih okolnosti (čl. 247. st. 2. ZKP).

U postupcima koji se vode pred sudovima za mladež odnosno u postupcima iz čl. 117. ZSM⁸⁶ primjenjuju se posebne odredbe o sastavu sudskog vijeća te upotrebi stručnih suradnika (čl. 37., 40., 42. svezi s čl. 124. ZSM). Suci za mladež u općinskim i županijskim sudovima i državni odvjetnici koji postupaju pred tim sudovima (državni odvjetnici za mladež) moraju imati izražena nagnuća za odgoj, potrebe i probitke mladeži, te vladati osnovnim znanjima s područja kriminologije, socijalne pedagogije i socijalne skrbi za mlade osobe. Suci porotnici za mladež imenuju se iz reda profesora, učitelja, odgojitelja i drugih osoba koje imaju iskustva u odgoju mladih osoba. Sudovi za mladež i državna odvjetništva koja pred njima postupaju, imaju stručne suradnike (savjetnike): socijalne pedagoge-defektologe i socijalne radnike.

⁸⁴ Ovo pravo se sada može tumačenjem izvući iz čl. 64. Ustava. Veliki dio zakonodavstava garantira ovo pravo djetetu, a zagaranirano je i Preporukom VE Rec (2002) 5, par. 46.

⁸⁵ Rec (2002) 5, par. 46.

⁸⁶ *Supra* bilješka 83.

6.2.2. *Zaštita punoljetnih oštećenika (svjedoka/žrtava)*

Svjedoci koji se zbog starosti, bolesti, teških tjelesnih mana ili duševnog stanja ne mogu odazvati pozivu, mogu se ispitati u svojem stanu ili drugom prostoru u kojemu borave. Te svjedoke se može ispitati putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka. Ako to nalaže stanje svjedoka, ispitivanje će se provesti tako da mu stranke mogu postavljati pitanja bez nazočnosti u prostoriji gdje se svjedok nalazi. Za potrebe takvog ispitivanja odredit će se prema potrebi liječnik vještak ili druga stručna osoba ili tumač (čl. 248. st. 6. ZKP).⁸⁷

S obzirom na životnu dob, tjelesno i duševno stanje ili druge opravdane interese, bilo kojeg svjedoka se može ispitati putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka na način da mu stranke mogu postavljati pitanja bez nazočnosti u prostoriji gdje se svjedok nalazi (čl. 254. st. 5. ZKP).

Poseban način ispitivanja nužno je primijeniti prema žrtvama seksualnog nasilja te prema ostalim traumatiziranim žrtvama i svjedocima (tu ulaze žrtve i svjedoci obiteljskog nasilja).⁸⁸ Traumatičnost obiteljskog i seksualnog nasilja te potreba zaštite žrtava ovih oblika nasilja od sekundarne viktimizacije valja smatrati opravdanim interesom za primjenu posebnog načina ispitivanja.

Kod ispitivanja svih žrtava/svjedoka koje su posebno podložne sekundarnoj viktimizaciji (ZKP se ograničio isključivo na djecu oštećenike i u određenoj mjeri na ispitivanje starijih, bolesnih osoba te osoba s teškim tjelesnim manama i duševnim smetnjama) trebalo bi omogućiti prisustvo psihologa, člana obitelji, odvjetnika.⁸⁹

U ZKP bi trebalo uvrstiti odredbu o pravu svjedoka/žrtve da mu se postavi opunomoćenik (to pravo kod nas ima samo oštećenik kao tužitelj – čl. 60. st. 2. ZKP). Uz to svaki svjedok bi trebao imati pravo da njegovom saslušanju prisustvuje osoba od njegova povjerenja.

Predsjednik vijeća odnosno sudsko vijeće trebaju cijelo vrijeme nadgledati način ispitivanja kako bi se izbjeglo zastrašivanje i ponižavanje svjedoka (u tom smislu su čl. 238., 343. st. 2., 353. ZKP preusko postavljeni).⁹⁰

U slučajevima seksualnog nasilja prijašnje seksualno ponašanje žrtve ne bi se smjelo koristiti kao dokaz, te pristanak ne bi smio isključivati protupravnost ukoliko

⁸⁷ Svi županijski sudovi u Republici Hrvatskoj su tijekom 2002. godine dobili uređaje za prijenos slike i zvuka.

⁸⁸ Vidi čl. 68. st. 1. ICC Statuta, čl. 96. ICTY Pravila; Rec (2002) 5, par. 42.

⁸⁹ Vidi čl. 88. ICC Pravila.

⁹⁰ Rec (2002) 5, par. 43.

je žrtva bila izložena ili se imala razloga bojati nasilja, prisile, oduzimanja slobode, psihološkog pritiska.⁹¹

Treba nastojati izbjeći kontakte između žrtve/svjedoka i počinitelja (posebne čekaonice, paziti da ih se zajedno ne transportira iz zatvora).⁹²

Svjedocima se smiju postavljati samo pitanja koja su relevantna za potrebe postupka.⁹³

6.2.3. Zaštita svjedoka/žrtava u prekršajnom postupku

Od najrazličitijih mjera zaštite svjedoka/žrtava koje poznaje ZKP u ZP-u se spominje samo to da će se pri ispitivanju maloljetne osobe, osobito ako je oštećena prekršajnim djelom, postupiti obzirno, da ispitivanje ne bi štetno utjecalo na psihičko stanje maloljetnika te da će se, ako je to potrebno, ispitivanje maloljetne osobe obaviti uz pomoć pedagoga, psihologa ili druge stručne osobe (čl. 177. st. 3. ZP). Uz to propisano je da se pozivanje maloljetne osobe koja nije navršila 16 godina kao svjedoka obavlja preko njezinih roditelja, odnosno zakonskog zastupnika te da se svjedoci, koji se zbog starosti, bolesti ili teških tjelesnih mana ne mogu odazvati pozivu, mogu ispitati u svojem stanu (čl. 174. st. 2. ZP). No kako ZP predviđa da će se, ukoliko on ne sadrži odredbe o pojedinim pitanjima postupka, na odgovarajući način primijeniti odredbe ZKP-a (čl. 78. st. 2. ZP), odnosno u postupcima koji se vode protiv maloljetnika primjenjuju se i odgovarajuće odredbe ZSM-a. Bilo bi ipak bolje da sam ZP predvidi sve potrebne mjere zaštite svjedoka/žrtava od sekundarne viktimizacije odnosno da ZP propiše da se odredbe ZSM mogu primjenjivati kao supsidijarne.

6.3. ZAŠTITA PRIVATNOSTI OŠTEĆENIKA/SVJEDOKA

Ako to zahtijevaju probitci kaznenog postupka, čuvanja tajne, javnog reda ili razlozi morala, istražni sudac ili službena osoba redarstvenih službi, kojoj je povjereno poduzimanje pojedine istražne radnje, naložit će osobama koje ispituju ili koje su nazočne istražnim radnjama ili razgledaju spise istrage da čuvaju kao tajnu određene činjenice ili podatke koje su tom prilikom saznale i upozoriti ih da je odavanje tajne

⁹¹ Vidi čl. 96. ICTY Pravila.

⁹² Čl. 8. st. 3. Okvirna odluka EU od 15. 3. 2001.

⁹³ Čl. 3. Okvirna odluka EU od 15. 3. 2001., čl. 343. st. 2. ZKP.

kazneno djelo. Taj će nalog unijeti u zapisnik o istražnoj radnji, odnosno zabilježiti će na spisima koji se razgledaju, uz potpis osobe koja je upozorena (čl. 220. ZKP).

Od otvaranja zasjedanja pa do završetka glavne rasprave vijeće može u svako doba, po službenoj dužnosti ili na prijedlog stranaka, ali uvijek nakon njihova ispitivanja, isključiti javnost za cijelu glavnu raspravu ili njezin dio ako je to potrebno radi (čl. 310. t. 3-5. ZKP):

- 1) čuvanja javnog reda i mira,
- 2) zaštite osobnog ili obiteljskog života okrivljenika, oštećenika ili drugog sudionika u postupku,
- 3) zaštite probitaka maloljetnika.

U sudnici se ne smiju obavljati fotografska, filmska, televizijska i druga snimanja tehničkim uređajima. Iznimno, predsjednik županijskog suda može dopustiti fotografsko, a predsjednik Vrhovnog suda Republike Hrvatske, televizijsko i drugo snimanje na pojedinoj glavnoj raspravi. Ako je snimanje dopušteno, vijeće na glavnoj raspravi može iz opravdanih razloga odlučiti da se pojedini dijelovi glavne rasprave ne snimaju. (Čl. 316. st. 3. i 4. ZKP).

Bez odobrenja suda ne smije se objaviti tijekom kaznenog postupka u kojem se raspravljaju kaznena djela na štetu maloljetnika iz čl. 117 ZSM⁹⁴ ni odluka donesena u tom postupku (čl. 55. st. 1. i čl. 119. ZSM). Objaviti se može samo onaj dio postupka, odnosno samo onaj dio odluke za koji postoji odobrenje, ali se tada ne smije navesti ime maloljetnika i ostali podaci na temelju kojih bi se moglo zaključiti o kojem je maloljetniku riječ (čl. 55. st. 2. i čl. 119. ZSM).

Podaci prikupljeni putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka uništavaju se protekom roka od pet godina od pravomoćnosti presude (čl. 119. st. 5. ZSM).

Povreda tajnosti postupka predstavlja kazneno djelo kažnjivo novčanom kaznom ili kaznom zatvora do 6 mjeseci (čl. 305. KZ).

I u prekršajnom postupku može se na prijedlog okrivljenika, oštećenika, podnositelja zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka ili državnog odvjetnika, ili po službenoj dužnosti, rješenjem isključiti javnost za cijelu raspravu ili njezin dio, ako se vodi postupak prema maloljetniku, ako to traže probitci javne sigurnosti ili morala, ako se raspravlja o odnosima u obitelji ili ako postoji neposredna i ozbiljna opasnost ometanja rasprave. Protiv rješenja kojim se odlučuje o isključenju javnosti dopuštena

⁹⁴ *Supra* bilješka 83.

je posebna žalba koja ne zadržava izvršenje. Glede ostalog mogu se primjenjivati odredbe ZKP-a (čl. 78. st. 2. ZP). Budući se ZP poziva na odredbe ZSM-a samo u postupcima koji se vode protiv maloljetnika, sve odredbe o zaštiti maloljetnika kao svjedoka ili oštećenika (žrtve) koje predviđa ZSM trebao bi predvidjeti sam ZP ili bi trebao propisati supsidijarnu primjenu ZSM-a.

7. PRIMJENA POSEBNIH OBVEZA ZA KAZNENA DJELA NASILJA U OBITELJI U PREDISTRAŽNOM POSTUPKU – PRIMJENA NAČELA SVRHovitosti

ZKP propisuje da državni odvjetnik može odlučiti odgoditi početak započinjanja kaznenog progona ako je kaznena prijava podnesena za kazneno djelo za koje je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, a djelo je nižeg stupnja krivnje kod kojeg razmjeri štetnih posljedica ne nalažu javni probitak kaznenog progona. Rješenje o odgodi početka kaznenog progona državni odvjetnik može donijeti samo uz prethodnu suglasnost oštećenika i privolu osumnjičenika i njegovu pripravnost da ispuni sljedeće obveze (čl. 184. st. 1. toč. 3. 5. i 6. ZKP):

1. ispunjavanja obveze zakonskog uzdržavanja (članak 184. st. 1. toč. 3. ZKP),
2. podvrgavanja odvikavanju od droge ili drugih ovisnosti sukladno posebnim propisima (članak 184. st. 1. toč. 5. ZKP),
3. podvrgavanja psihosocijalnoj terapiji radi otklanjanja nasilničkog ponašanja uz pristanak osumnjičenika na napuštanje obiteljske zajednice za vrijeme trajanja terapije (članak 184. st. 1. toč. 6. ZKP).

Preporuka je Vijeća Europe da se nasilje u obitelji gleda kao otežavajuća okolnost i da bi se u takvim slučajevima državni odvjetnik trebao odlučiti za kazneni progon.⁹⁵ ZKP predviđa ovdje određene iznimke.

8. OBVEZA SVJEDOČENJA KADA SE RADI O KAZNENIM DJELIMA NASILJA NAD DJECOM I MALOLJETNICIMA

Ako se radi o kaznenom djelu kaznenopravne zaštite djece i maloljetnika iz čl. 117. ZSM-a⁹⁶, ne mogu uskratiti iskaz sljedeće osobe (čl. 244. st. 1. i 6. ZKP)⁹⁷:

⁹⁵ Rec (2002) 5, par. 40.

1. Bračni i izvanbračni drug okrivljenika,
2. Rođaci okrivljenika u uspravnoj lozi, rođaci u pobočnoj lozi do trećeg stupnja zaključno te srodnici po tazbini do drugog stupnja zaključno,
3. Posvojenik i posvojitelj okrivljenika,
4. Odvjetnici, javni bilježnici, porezni savjetnici, liječnici, zubari, ljekarnici, primalje i socijalni radnici o onome što su u obavljanju svoga zanimanja saznali od okrivljenika,
5. Novinari i njihovi urednici u sredstvima javnog priopćavanja o izvorima obavijesti i podataka za koje su saznali u obavljanju svoga zanimanja i koji su uporabljeni prilikom uređivanja sredstava javnog priopćavanja, osim u kaznenom postupku zbog kaznenih djela protiv časti i ugleda počinjenih putem sredstava javnog priopćavanja.

Maloljetnik koji s obzirom na dob i duševnu razvijenost nije sposoban shvatiti značenje prava da ne mora svjedočiti ne može se ispitati kao svjedok, ali se saznanja dobivena od njega putem stručnih osoba, srodnika ili drugih osoba koje su s njim bile u kontaktu mogu koristiti kao dokaz (čl. 244. st. 4. ZKP).

U svezi s ovim odredbama nameću se dva pitanja:

1. Je li odredba čl. 244. st. 4. ZKP prihvatljiva – ne oduzima li se time maloljetniku koji nije u stanju shvatiti značenje prava da ne mora svjedočiti zapravo pravo uskraćivanja iskaza i prihvaća se «*hearsay*» koji se u ostalim slučajevima u našem ZKP-u isključuje (u Njemačkoj se u takvim slučajevima djetetu postavlja poseban opunomoćenik koji donosi odluku umjesto maloljetnika)?
2. Znači li odredba čl. 244. st. 6. ZKP-a da dijete odnosno maloljetnik žrtva djela kazneno-pravne zaštite djece ne mogu uskratiti iskaz? Je li takvo određenje zakonodavca prihvatljivo?

⁹⁶ *Supra* bilješka 83.

⁹⁷ ZIDKZ (NN-58/02 - stupio na snagu 21. svibnja 2001.).

9. PRAVO ŽRTAVA (OŠTEĆENIKA)⁹⁸ NA SUDJELOVANJE U KAZNENOM POSTUPKU

U Hrvatskoj kao i u većini ostalih zemalja s kontinentalnim pravnim sustavom žrtva ima razmjerno široke mogućnosti sudjelovanja u kaznenom postupku.⁹⁹

Žrtva u kaznenom postupku RH već samom činjenicom što je oštećena kaznenim djelom ima automatsko pravo sudjelovanja u svim fazama kaznenog postupka. Ima pravo podnijeti kaznenu prijavu,¹⁰⁰ u toku istrage može biti nazočna očevidu i ispitivnju vještaka, a ispitivanju svjedoka samo ako je vjerojatno da ovaj neće doći na glavnu raspravu,¹⁰¹ upozoravati na sve činjenice i predlagati dokaze što uključuje i pravo predlaganja svjedoka i vještaka,¹⁰² postavljati neposredno pitanja okrivljeniku, svjedocima i vještacima na glavnoj raspravi uz dozvolu predsjednika vijeća,¹⁰³ iznositi primjedbe i objašnjenja glede njihova iskaza, davati druge izjave i prijedloge, razgledati spis i predmete koje služe kao dokaz,¹⁰⁴ ima pravo na riječ po završetku dokaznog postupka i pri tom može obrazložiti imovinskopravni zahtjev i upozoriti na dokaze o krivnji optuženika,¹⁰⁵ ima pravo žalbe, ali samo glede troškova kaznenog postupka.¹⁰⁶ Povrh toga žrtva ima pravo poduzeti odnosno nastaviti progon (oštećenik kao tužitelj ili supsidijarni tužitelj) ukoliko državni odvjetnik ne poduzme progon¹⁰⁷ ili odustane od progona u bilo kojoj fazi postupka¹⁰⁸ ili kada je postupak obustavljen protivno volji državnog odvjetnika.¹⁰⁹ Oštećenik kao tužitelj ima ista prava koja ima i državni odvjetnik, osim onih koja državnom odvjetniku pripadaju kao državnom tijelu.¹¹⁰ Time je žrtva u našem kaznenom postupku praktički uvedena kao treća stranka. No naš pravosudni sustav mora učiniti još znatan napor da bi prava

⁹⁸ Naš ZKP žrtvu naziva oštećenikom i definira je kao osobu čije je kakvo osobno ili imovinsko pravo povrijeđeno ili ugroženo kaznenim djelom (čl. 179. st. 1. t. 5. ZKP).

⁹⁹ Za kratak prikaz mogućnosti sudjelovanja žrtava u kaznenom postupku Njemačke, Francuske, Italije i Španjolske vidi, MICAH S. MYERS, *Prosecuting Human Rights Violations in Europe and America: How Legal System Structure Affects Compliance with International Obligations*, 25 MICH. J. INT'L L. 211, 244-49 (2003).

¹⁰⁰ Čl. 181. st. 1. ZKP.

¹⁰¹ Čl. 211. st. 1. i 4. ZKP.

¹⁰² Čl. 54. st. 1., čl. 304. st. 1. ZKP.

¹⁰³ Čl. 54. st. 2., čl. 337. st. 4, čl. 343. st. 1. ZKP.

¹⁰⁴ Čl. 54. st. 3. ZKP. Oštećeniku se može uskratiti razgledavanje spisa dok ne bude ispitan kao svjedok.

¹⁰⁵ Čl. 360. i 362. ZKP.

¹⁰⁶ Osim ako je državni odvjetnik preuzeo progon od oštećenika kao tužitelja, tada oštećenik može podnijeti žalbu zbog svih osnova zbog kojih se presuda može pobijati. Čl. 380. st. 4. ZKP.

¹⁰⁷ Čl. 2. st. 4., čl. 55. st. 1. i 2., čl. 183. st. 1. ZKP.

¹⁰⁸ Čl. 2. st. 4., čl. 56. st. 1., 213, 214. st. 3., 303. st. 4., čl. 308. st. 2.

¹⁰⁹ Čl. 214. st. 3. ZKP.

¹¹⁰ Čl. 58. st. 1. ZKP.

žrtve (oštećenika) zaista zaživjela u kaznenim postupcima. Žrtvi nije dovoljno dati procesna prava, već se moraju osigurati i svi drugi potrebni uvjeti koji će omogućiti realiziranje tih njezinih prava u stvarnosti. Žrtvama, bez obzira u kojem obliku u kaznenom postupku sudjeluju, treba garantirati zaštitu i ova se zaštita treba protezati na vrijeme prije započinjanja samog kaznenog postupka kao i na vrijeme po završetku kaznenog postupka. Žrtvama tijekom kaznenog postupka treba osigurati dostojanstveno postupanje, kao i psihološku, liječničku i drugu potrebnu pomoć te, u mjeri u kojoj je to moguće treba žrtve štiti od sekundarne viktimizacije. Žrtvama koje nisu u stanju same snositi troškove sudskog postupka i pravnog zastupanja ove troškove treba podmiriti iz državnog proračuna bez obzira u kojem svojstvu žrtva sudjeluje u postupku.

10. PREDLAGANJE MJERA ZAŠTITE PRAVA I DOBROBITI DJECE I MALOLJETNIKA

O činjenicama i okolnostima utvrđenim u kaznenom postupku, koje su pridonijele ili pogodovale izvršenju kaznenog djela, sudac za mladež obavijestit će nadležni centar za socijalnu skrb radi poduzimanja mjera zaštite prava i dobrobiti djece i maloljetnika (čl. 121. ZSM).

Prema Nacrtu prijedloga izmjena ZZNO-a u svim stadijima postupka službe socijalne skrbi i zdravstvene ustanove, te druge nadležne službe dužne su voditi brigu o svim potrebama žrtve i omogućiti joj pristup odgovarajućim službama. Nadležne službe dužne su počinitelju nasilja pružiti odgovarajuću informaciju o svim njegovim pravima. Nadležni je sud o pokretanju prekršajnog postupka u kojem se kao žrtva pojavljuje dijete dužan o tome obavijestiti službu socijalne skrbi radi poduzimanja mjera za zaštitu prava i dobrobiti djeteta. Interesi zlostavljanog djeteta prioritetni su u svim postupcima.

Bilo bi dobro propisati da određena kaznena djela (djela protiv spolne slobode djeteta) mogu dovesti do gubitka roditeljskog prava ili mogućnosti obavljanja funkcije zakonskog zastupnika ili skrbnika ili do gubitka prava na nasljedstvo žrtve odnosno gubitka prava na uzdržavanje.

Postupak povodom određenih kaznenih djela protiv djece i maloljetnika trebao bi imati za posljedicu imenovanje posebnog zakonskog zastupnika djetetu.

Ukoliko se radi o kaznenim djelima koje je roditelj počinio prema djetetu, posebno bi trebalo regulirati uvjete pod kojima je toj osobi omogućeno kontaktiranje djeteta (npr. samo pod nadzorom) ili joj zabraniti kontaktiranje djeteta.

11. PRIJEDLOG SUDU ZA ODUZIMANJE PRAVA NA RODITELJSKU SKRB

Kad tijekom kaznenog postupka utvrdi da roditelj zlorabi ili grubo zanemaruje roditeljske dužnosti i prava, ili krši djetetova prava, državni će odvjetnik pokrenuti izvanparnični postupak za oduzimanje prava na roditeljsku skrb (čl. 122. ZSM).

Roditelju koji je u kaznenom postupku osuđen za seksualno zlostavljanje djeteta trebalo bi automatski biti oduzeto roditeljsko pravo.¹¹¹

Trebalo bi omogućiti da se tijekom kaznenog postupka omogući određivanje privremenog plaćanja alimentacije dok o tome konačnu odluku ne donese građanski ili izvanparnični sud.

12. NAČELO ŽURNOSTI

Kazneni postupak za djela počinjena na štetu djece i maloljetnika iz čl. 117.¹¹² Zakona o sudovima za mladež je žuran.

Prekršajni postupak pokrenut po ZZNO-u je žuran. Sva nadležna tijela koja poduzimaju radnje vezano za nasilje u obitelji moraju postupati žurno (čl. 4. Nacrta prijedloga izmjena ZZNO-a).¹¹³

¹¹¹ *Resolution on the need to establish a European Union campaign for zero tolerance of violence against women, A4-0250/1997* (Rezolucija EU iz 1997), par. 35.

¹¹² Supra bilješka 83.

¹¹³ Preporuka R (91) 9, par. 4i 5. zahtjevaju hitno postupanje u slučajevima nasilja u obitelji.

DODATAK I.

PRIJEDLOZI IZMJENA ZAKONA KOJI SE BAVE NASILJEM U OBITELJI

1. PRIJEDLOZI IZMJENA KZ-A

1. U članak 300. st. 4. KZ-a shodno «*zero tolerance rule*» te slijedom obveze prijavljivanja prekršaja nasilja u obitelji (ZZNO čl. 9) valja razmotriti mogućnost uvođenja odgovornosti doktora medicine, doktora stomatologije, primalje ili drugog zdravstvenog djelatnika, psihologa, javnog bilježnika i djelatnika skrbištva za neprijavlivanje kaznenog djela nasilja u obitelji. Pri tome valja dobro odvagati razloge za i protiv uvođenja ovakve odgovornosti za ove osobe i za napuštanje načela povjerljivosti u okviru tih profesija u slučajevima nasilja u obitelji.¹¹⁴
2. Definiciju članova obitelji:
 - a) treba uskladiti s onom iz ZZNO-a i to da glasi na način kako je to predloženo ad 5.(1);
 - b) treba brisati tekst koji kao članove obitelji naznačuje samo one osobe koje «*žive u zajedničkom kućanstvu*» (npr. vrlo je često nasilje i između bivših bračnih ili izvanbračnih partnera koji više ne žive u zajedničkom kućanstvu).
3. Kod svih kaznenih djela nasilja u obitelji postupak bi se trebao pokrenuti po službenoj dužnosti.¹¹⁵ U tom bi smislu trebalo mijenjati čl. 102., 128. st. 3., 129. st. 4., odnosno donijeti generalnu odredbu da se kaznena djela nasilja u obitelji gone po službenoj dužnosti.
4. Treba uvesti sljedeća kaznena djela:
 1. uznemiravanje (*stalking*) te spolno uznemiravanje (*harrasment*) kao kazneno djelo.¹¹⁶ Moguće definicije ovih kaznenih djela vidi ad 4.1.1.1;
 2. mutilaciju ženskih spolnih organa;¹¹⁷ s povećanjem imigracije u našu zemlju za očekivati je da će se naši liječnici susresti sa takvim zahtjevima odnosno da će se takva praksa pojaviti i u našoj zemlji;
 3. kod kaznenog djela podvođenja trebalo bi zabraniti organiziranje seksualnog turizma koji je na štetu maloljetnika.¹¹⁸

¹¹⁴ Preporuka R (85) 4.

¹¹⁵ Rec (2002) 5, par 39.

¹¹⁶ Rec. (2002) 5, par. 60 i 61; Rezolucija EU iz 1997, traži da se svi oblici zlostavljanja žena od strane muškaraca unutar obitelji proglase kaznenim djelima uključujući i uznemiravanje i seksualno uznemiravanje. Vidi *supra* bilješka 111, par. 5.

¹¹⁷ Rec (2002) 5 par. 62 i 63.

¹¹⁸ Vidi u tom smislu talijanski KZ, čl. 600-5.

5. Valja razmotriti kakav stav treba zauzeti prema prostituciji (legalizacija – njemački model ili kriminalizacija kupovanja seksualnih usluga – švedski model). Vidi ad 4.1.1.2.
6. Počinjenje nasilja od strane članova obitelji kod određenih kaznenih djela (npr. ubojstvo, tjelesna ozljeda, kaznena djela koja kod nas spadaju u glavu protiv spolne slobode ili spolnog ćudoređa, naročito ukoliko se radi o kaznenim djelima protiv maloljetnika) treba predvidjeti kao kvalifikatornu okolnost.¹¹⁹ Pri tom valja vidjeti koliko široko bi trebalo u ovim slučajevima tumačiti pojam člana obitelji (vidi u tom smislu francuski, talijanski, luksemburški, španjolski ili nizozemski KZ ad 4.1.1.3.).
7. Treba izmjeniti definiciju kaznenog djela silovanja sukladno zahtjevima presude *M.C. v. Bugarska* (ESLJP), preporuci iz Rec. (2000) 5, par. 35, te praksi u međunarodnom kaznenom pravu i nacionalnim zakonodavstvima drugih europskih zemalja i definirati ga kao spolni odnošaj počinjen bez pristanka osobe i kad ta osoba nije pokazivala nikakve znakove tjelesnog otpora (vidi rješenje iz belgijskog KZ-a uvedeno 1989. god.). U najmanju ruku treba kod prijetnje izostaviti da se radi o prijetnji izravnim napadom na život ili tijelo žrtve ili njoj bliske osobe te inkriminirati bilo koji oblik prijetnje. U tom smislu se onda postavlja pitanje opravdanosti postojanja kaznenog djela prisile na spolni odnošaj kako je sad definiran u KZ-u. Više o ovim izmjenama vidi ad 4.1.2.1.
8. Treba propisati da kod kaznenih djela protiv spolne slobode učinjenih na štetu djeteta zastara ne počinje teći dok dijete ne navrši 18 godina.¹²⁰
9. Treba preciznije definirati kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji (čl. 215a) – u tom smislu dobro je pogledati švedsko ili španjolsko rješenje (vidi ad. 4.1.2.2). Trebalo bi propisati da se kažnjava opetovano činjenje nasilja u obitelji (najmanje dva puta) te da se radi o dovođenju žrtve u ponižavajući položaj koje za posljedicu ima gubitak samopoštovanja i samopouzdanja.
10. Treba uskladiti sankciju kod:
 1. kaznenog djela nasilničkog ponašanja u obitelji (čl. 215a.) i kaznenog djela zapuštanja i zlostavljanja djeteta ili maloljetne osobe (čl. 213. KZ); zlostavljanje djece bi trebalo kažnjavati strože ili barem jednako kao zlostavljanje drugih članova obitelji;
 2. kaznenog djela otmice (čl. 125. st 2. KZ) i kaznenog djela protupravnog oduzimanja slobode (čl. 124. st. 2. KZ) – posve je nelogično da je kod st. 2. kazna za otmicu manja nego za oduzimanje slobode u st. 3. (isti modalitet djela), dok je u st. 1. situacija obrnuta (blaže se kažnjava oduzimanje slobode nego li otmica);
 3. kaznenog djela silovanja (čl. 188.), spolnog odnošaja s nemoćnom osobom (čl. 189.), zlouporabom položaja (čl. 191.) odnosno s djetetom (čl. 192.); ako se kazneno djelo silovanja shvati kao spolni odnošaj bez

¹¹⁹ Rec (2002) 5, par. 56.

¹²⁰ Rec (2002) 5, par. 48.

pristanka, nema razloga da se temeljni oblik ovih kaznenih djela u smislu sankcije različito tretira (sad se silovanje kažnjava strože od ovih ostalih oblika); valja razmotriti uvođenje strožeg kažnjavanja kad se ova kaznena djela čine prema članu obitelji.¹²¹

11. Sudjelovanje u psihosocijalnoj terapiji kao obveza uz uvjetnu osudu uz zaštitni nadzor trebala bi biti propisana na temelju dobrovoljnosti. Dakle smjela bi se izreći samo ukoliko počinitelj na takav tretman pristaje.¹²²
12. Psihosocijalnu terapiju bi trebalo propisati kao sigurnosnu mjeru tako da se može izreći i uz druge sankcije, a ne samo uz uvjetnu osudu sa zaštitnim nadzorom.
13. Potrebno je uvesti kao nove sigurnosne mjere ili sankcije:
 1. Psihosocijalni tretman,
 2. Zabranu približavanja žrtvi,
 3. Zabranu uznemiravanja i uhođenja,
 4. Udaljenje iz stana – gubljenje prava stanovanja (uvijek treba inzistirati na udaljenju počinitelja, a ne žrtve iz stana – Rec (90) 1990),
 5. Zabranu posjećivanja određenih mjesta,
 6. Zabranu nošenja i posjedovanja oružja,
 7. Privremeno plaćanje uzdržavanja dok se sudskim putem ne odredi alimentacija (EU Resolution 1986, par. 28)
 i to u trajanju od 6 mjeseci do pet godina, i to samo kod točno određenih kaznenih djela (ubojstvo, tjelesna ozljeda, protupravni pobačaj, djela protiv slobode, spolne slobode, časti, obitelji). Vidi ad. 5.3.
14. U Zakon o kaznenoj odgovornosti pravnih osoba trebalo bi uvesti sigurnosnu mjeru oduzimanja dozvole, ovlasti, koncesije ili subvencija. Vidi ad 5.3.
15. Treba sankcionirati sva kršenja sigurnosnih mjera/sankcija/mjera opreza koje se odrede radi zaštite sigurnosti žrtve.¹²³

¹²¹ Rec (2002) 5, par. 56.

¹²² To je i preporuka VE, Rec (2002) 5, par. 51. U svezi s psihosocijalnim tretmanom vidi Rec (2002) 5, par. 50-53.

¹²³ Rec (2000) 5, par. 58. f.

2. PRIJEDLOZI IZMJENA ZKP-A

1. Mjere opreza:
 - a. Trebalo bi radi zaštite sigurnosti žrtve nasilja u obitelji¹²⁴ te da bi se žrtvi omogućilo da slobodno iskazuje u kaznenom postupku¹²⁵ kao mjere opreza propisati:
 - i. zabranu uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju;¹²⁶
 - ii. udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora;¹²⁷
 - iii. oduzimanje vatrenog oružja
 - b. Bilo bi dobro propisati da, ukoliko se osoba ne pridržava mjere opreza, sud može tražiti jamstvo (sad se ona može zamjeniti drugom mjerom opreza, težom mjerom ili pritvorom – čl. 90. st. 1. ZKP) odnosno da se osobu može kazniti za nepoštivanje tih mjera.¹²⁸
 - c. Sud bi trebalo obvezati na obavješćivanje žrtve o uvjetima zabrane koja se nameće mjerom opreza i tome što može poduzeti ukoliko okrivljenik odnosno osuđenik prekrši izrečenu zabranu.
 - d. Mjere opreza ne bi trebale biti propisane numerus clausus, već bi se trebalo dopustiti sucima stvaranje/primjenu drugih mjera.
 - e. Uz mjeru opreza udaljenja iz stana trebalo bi propisati da optuženik može uz pratnju policije uzeti iz stana stvari nužne za svakodnevni život.
 - f. Treba propisati da se mjere opreza, koje su usmjerene na zaštitu žrtve, mogu odrediti i na zahtjev same žrtve neovisno od državnog odvjetnika odnosno na zahtjev zdravstvene ustanove.
2. U ZKP bi trebalo uvrstiti odredbu o pravu svjedoka na postavljanje opunomoćenika (to pravo kod nas ima samo oštećenik kao tužitelj – čl. 60. st. 2. ZKP) – pravo na besplatnu pravnu pomoć odvjetnika.
3. U slučajevima seksualnog nasilja prijašnje seksualno ponašanje oštećenika (žrtve) ne bi se smjelo koristiti kao dokaz.¹²⁹
4. Zaštita od sekundarne viktimizacije je tek u začetku.¹³⁰ Kao mjere zaštite od sekundarne viktimizacije trebalo bi:

¹²⁴ Preporuka R (85) 1991; Rec (2000) 5, par 44.

¹²⁵ Preporuka R (85) 1985.

¹²⁶ Rec (2000) 5, par. 58. b.

¹²⁷ *Id.*

¹²⁸ Rec. (2002) 5, par. 58. f.

¹²⁹ Vidi čl. 96. ICTY Pravila. Vidi također *European Parliament Documents, Resolution on Violence against Women, Doc. A2-44/86*, par. 6. i 8.

¹³⁰ Propisano je obvezno ispitivanje djeteta žrtve uz pomoć psihologa, pedagoga ili druge stručne osobe te bez nazočnosti suca i stranaka u prostoriji gdje se dijete nalazi. Ispitivanje se snima video i zvučnom snimkom. (Čl. 248. st. 5. ZKP) Također je omogućeno iz opravdanih interesa (izbjegavanje sekundarne viktimizacije ulazilo bi u ovu kategoriju) ispitivanje žrtava/svjedoka putem tehničkih uređaja za

- a. zagarantirati zaštitu dostojanstva i obzirnost u postupanju svim žrtvama (ZKP nalaže obzirno ispitivanje samo maloljetnih žrtava/svjedoka kako se ne bi štetno utjecalo na njihovo psihičko stanje); treba ovlastiti sudsko vijeće za vođenje brige o načinu ispitivanja žrtava i svjedoka tako da se izbjegne njihovo uznemiravanje i zastrašivanje, pogotovo kad se radi o ispitivanju žrtava seksualnog nasilja;¹³¹ u tom smislu su čl. 238., 343. st. 2., 353. ZKP-a preusko postavljeni;
- b. svim traumatiziranim žrtvama (ne samo djeci), a pogotovo žrtvama spolnog nasilja odnosno žrtvama s duševnim smetnjama, omogućiti pomoć psihologa i drugih stručnjaka tijekom kaznenog postupka;¹³²
- c. odrediti da ispitivanju djece-žrtava i žrtava s duševnim smetnjama mora prisustvovati roditelj ili zakonski zastupnik¹³³ te odvjetnik, osim ukoliko sud da obrazloženo suprotno mišljenje za određenu osobu;¹³⁴
- d. svaki svjedok bi trebao imati pravo da njegovom saslušanju prisustvuje osoba od njegovog/njezinog povjerenja;¹³⁵
- e. propisati da se žrtve smije ispitivati samo u mjeri u kojoj je to nužno za ostvarenje svrhe kaznenog postupka;¹³⁶
- f. sve žrtve obiteljskog nasilja, a ne samo djeca, trebale bi se podvrgnuti posebnom načinu ispitivanja uz pomoć tehničkih sredstava kako se njihovo ispitivanje ne bi ponavljalo te kako bi se na taj način umanjila sekundarna viktimizacija;¹³⁷
- g. treba uvesti odredbu koja zabranjuje ponižavajuća pitanja žrtvama nasilja u obitelji i spolnog nasilja;¹³⁸
- h. osigurati izbjegavanje kontakta žrtve i počinitelja na sudu osim kad to zahtijeva sam kazneni postupak tako da se žrtvama osiguraju posebne čekaonice, da ih se zajedno ne transportira;¹³⁹
- i. organizirati odgovarajuću obuku svih osoba koje sudjeluju u kaznenom postupku o postupanju sa žrtvama, pogotovo onima koje su posebno osjetljive.¹⁴⁰

5. Radi zaštite privatnosti žrtava¹⁴¹ trebalo bi:

- j. zabraniti spominanje adrese žrtve na glavnoj raspravi osim ako je relevantna za postupak.¹⁴²

prijenos slike i zvuka na način da mu stranke mogu postavljati pitanja bez nazočnosti u prostoriji gdje se svjedok nalazi. (Čl. 254. st. 5. ZKP)

¹³¹ Vidi u tom smislu pravilo 88 (5) ICC Pravila; Rec (2002) 5, par. 43, Preporuku R (85) 11, par. 8.

¹³² Vidi čl. 88. ICC Pravila, vidi Rec (2002) 5, par. 41.

¹³³ Vidi pravilo 88 (2) ICC Pravila.

¹³⁴ Rec (2000) 5, par. 46.

¹³⁵ Rezolucija EU iz 1997, *supra* bilješka 111, par. 13.

¹³⁶ Čl. 3. st. 2. Okvirna odluka EU od 15. 3. 2001; ., čl. 343. st. 2. ZKP.

¹³⁷ Rec (2002) 5, par. 42.

¹³⁸ Rec (2002) 5, par. 43.

¹³⁹ Rec (2002) 5, par. 58. e.

¹⁴⁰ *The European Parliament Resolution on the need to establish a European Union wide campaign for zero tolerance of violence against women A4-0250/1997, Minutes of 16/09/1997, par. 8.*

¹⁴¹ Preporuka R (85) 11 iz 1991., par. 15.

¹⁴² Glede mogućnosti zaštite adrese žrtve/svjedoka vidi čl. 706-57 *Code du Procédure Penale*, <http://admi.net/code/index-CPROCPEL.html> (u daljnjem tekstu CPP).

6. Treba propisati da postupak u ime žrtve može pokrenuti neka pravna osoba (npr. nevladina organizacija koja se bavi zaštitom žena) koja djeluje u njeno ime.¹⁴³
7. Treba ovlastiti kazneni sud da u toku kaznenog postupka, koji se vodi zbog zlostavljanja u obitelji, odredi privremeno plaćanje uzdržavanja žrtve dok o tome ne donese odgovarajuću odluku relevantan sud.¹⁴⁴
8. Treba obvezati sud za obavješćivanje žrtve o vremenu i mjestu održavanja glavne rasprave, o njenim pravima na naknadu štete u okviru kaznenog postupka te pravu na pravnu pomoć, te gdje i kako može saznati konačnu odluku suda.¹⁴⁵
9. Odredba čl. 244. st. 4. ZKP trebala bi se mijenjati. Saznanja dobivena od maloljetnika putem stručnih osoba, srodnika ili drugih osoba ne bi se smjela koristiti kao dokaz. Trebalo bi propisati da će o svjedočenju maloljetnika, koji nije u stanju shvatiti blagodat nesvjedočenja, odlučiti njegov zastupnik.
10. Treba preispitati čl. 244. st. 6. – dijete bi trebalo imati pravo uskratiti iskaz.

¹⁴³ Rezolucija EU iz 1997, supra bilješka 111, par. 24., Rezolucija EU Parlamenta iz 1986. god., par. 11; Rec (2002) 5, par. 38.

¹⁴⁴ Preporuka R (85) 11; Rezolucija EU iz 1997, supra bilješka 111, par. 28.

¹⁴⁵ Preporuka R (85) 11, par. 6.

3. PRIJEDLOZI IZMJENA ZSM

1. Ograničiti broj ispitivanja djece kao svjedoka na najviše dva puta ne samo kad su oštećenici kaznenog djela.
2. Zagarantirati pravo roditeljima odnosno drugoj osobi od povjerenja djeteta za prisustvovanje ispitivanju djece odnosno maloljetnika.¹⁴⁶

¹⁴⁶ Rec (2002) 5, par. 46.

4. PRIJEDLOZI IZMJENA ZP I NACRTA PRIJEDLOGA IZMJENA ZZNO TE PROVEDBENIH PROPISA

1. Treba popraviti definiciju članova obitelji u čl. 7 Nacrta prijedloga izmjena ZZNO-a :
 - a. kod navođenja članova obitelji trebalo bi naznačiti i djecu svakog od bračnih drugova kao što je to učinjeno kod osoba u izvanbračnoj odnosno istospolnoj zajednici;
 - b. kad se navode djeca, treba naznačiti da se radi o prirodnoj kao i usvojenoj djeci;
 - c. bilo bi dobro u krug osoba, koje se štiti od obiteljskog nasilja, uvrstiti i supružnike odnosno djecu i braću zaštićenih srodnika po krvi ili u pobočnoj liniji ili po tazbini ukoliko sa počiniteljem žive u zajedničkom kućanstvu; u tom slučaju je potrebno definirati kad će se smatrati da osobe žive u zajedničkom kućanstvu;¹⁴⁷
 - d. u krug članova obitelji bilo bi dobro uključiti i osobe koje su u ozbiljnoj ljubavnoj ili seksualnoj vezi; tako je to npr. učinjeno u novozelandskom *Domestic Violence Act*, dio I, čl. 4. ili Zakonu o obiteljskom zlostavljanju države Minnesote, čl. 2(b).

2. S obzirom da se u čl. 8. nacrta prijedloga izmjena ZZNO navodi da se «odredbe ovoga Zakona na odgovarajući način primjenjuju i na partnere u istospolnoj zajednici», onda kod nabrojanja članova obitelji nije potrebno navoditi «dvije osobe u izvanspolnoj zajednici bez obzira na njeno trajanje i djeca svakoga od njih». Dakle ili treba iz definicije članova obitelji izostaviti partnere u istospolnoj zajednici ili treba brisati čl. 8.

3. Posebno se postavlja pitanje treba li se ZZNO odnositi samo na članove obitelji ili i na sve osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu, a koje ne moraju u smislu ZZNO-a biti članovi obitelji (npr. to čini austrijski zakon *Protection from Violence Act* ili novozelandski zakon, *Domestic Violence Act 1995* 086).

4. Treba preciznije definirati prekršaje nasilja u obitelji:
 - a. prekršajno treba kažnjavati primjenu fizičke sile koja nije imala tjelesnu posljedicu ili je imala kao tjelesnu posljedicu samo laku tjelesnu ozljedu;
 - b. spolno uznemiravanje treba definirati kao u Zakonu o ravnopravnosti spolova (čl. 8. st. 3.);
 - c. pojam uznemiravanja (*stalking*) treba precizno definirati – uznemiravanje treba predstavljati prekršajno djelo ukoliko se desilo barem dva puta bez obzira je li kod žrtve izazvalo strah.; ukoliko je došlo do izazivanja straha, trebalo bi se raditi o kaznenom djelu – vidi ad 4.1.1.1. i 4.2.

5. Nije potrebno posebno propisivati da se zaštitne mjere izriču u trajanju koje ne može biti kraće od jednog mjeseca ni dulje od dvije godine računajući od dana pravomoćnosti rješenja o prekršaju ili od dana prestanka izvršenja kazne zatvora (čl. 19. ZZNO) budući je to već propisano čl. 36. st. 5. ZP-a.

¹⁴⁷ Vidi u tom smislu čl. 2 (1) (b) irskog *Domestic Violence Act, no. 1/1996*.

6. Preporučujemo savjetovanje sa stručnjacima oko toga je li dovoljno dugačko razdoblje od 6 mjeseci za provođenje psihosocijalne terapije (to je najduže trajanje koje sada propisuje ZZNO).
7. Kod mjere obveznog psihijatrijskog liječenja trebalo bi propisati da se ono, ukoliko osoba ne pristaje na takvo liječenje, može odrediti samo ukoliko je vještačena potreba za takvim liječenjem. Prema tome prisilno psihijatrijsko liječenje ili liječenje od ovosnosti ne bi se smjelo odrediti bez prethodnog vještačenja.
8. Nepotrebno je ZZNO-om propisati kao zaštitnu mjeru mjeru oduzimanja predmeta (čl. 12. i 18.) kad je nju moguće primjeniti već i po ZP (čl. 41 ZP).
9. U provedbenim propisima o zaštitnim mjerama (Pravilnik o načinu provedbe zaštitnih mjera koje su ZZNO-om stavljene u nadležnost policije) trebalo bi odrediti uvjete pod kojima se može tražiti izmjena ili ukidanje zaštitnih mjera, mogu li se ponovno izreći i na koji rok.
10. U čl. 146. st. 3. ZP nepotrebno je propisivati da sud može zadržati osobu zatečenu pri počinjenju prekršaja koji se odnosi na nasilje u obitelji za koji se može izreći kazna zatvora ili novčana kazna od 2.000,00 kuna ili veća, a postoji osnovana bojazan da će osoba nastaviti s činjenjem prekršaja, budući je za sve prekršaje nasilja u obitelji propisana ova kazna, te je stoga dovoljno reći da sud može zadržati osobu zatečenu pri počinjenju prekršaja koji se odnosi na nasilje u obitelji ako postoji osnovana bojazan da će osoba nastaviti s činjenjem prekršaja. (Bilo bi dobro još dodati ukoliko postoji opasnost da će počinitelj ugroziti tjelesni integritet odnosno slobodu osobe.)
11. U ZP ili ZZNO potrebno je uvesti kao mjere opreza: udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora, zabranu uznemiravanja i uhođenja žrtve, zabranu približavanja žrtvi (vidi komentar ad 6.1.2.).¹⁴⁸ Ove se mjere mogu propisati ZP-om ili ZZON-om. Trebalo bi sankcionirati kršenje ovih mjera.¹⁴⁹ Vidi ad 6.1.2.
12. Rješenje predloženo u čl. 10. Nacrta prijedloga izmjena ZZNO-a je zastarjelo budući polazi od pretpostavke da je žrtva ta koja napušta stan i da joj onda treba pružiti zaštitu ukoliko treba uzeti neke stvari za osobnu upotrebu. Suvremena zakonodavna rješenja zahtijevaju da nasilnik napusti zajednički stan i da može ući u taj stan po stvari za ostvarivanje svakodnevnog života samo uz pratnju policije. Stoga bi u ZP ili ZZNO trebalo uvesti mjeru opreza udaljenja iz stana uz mogućnost da počinitelj iz stana uz pratnju policije uzme stvari potrebne za svakodnevni život.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Ovo traži i Preporuka VE, Rec (2000) 5, par. 58 (b).

¹⁴⁹ Rec (2002) 5, par. 58. f.

¹⁵⁰ Vidi npr. austrijsko rješenje § 38 (1) i (2) *Police Act, Federal Law Gazette no. 566/1991 as amended by Federal Law Gazette no. 146/1999.*

13. ZZNO bi trebalo koncipirati šire od prekršajnog zakona, kao zakon kojim se prevenira nasilje u obitelji i štite žrtve nasilja u obitelji. U okviru takvog zakona trebalo bi propisati kao posebne mjere zaštite žrtava nasilja u obitelji (kad više ništa drugo ne djeluje, a postoji opasnost za tjelesnu sigurnost žrtve i njoj bliskih osoba) premještanje i promjenu identiteta. Ove mjere zaštite trebalo bi biti moguće provesti neovisno od statusa žrtve u kaznenom postupku.¹⁵¹
14. Budući se ZP poziva na odredbe ZSM-a samo u postupcima koji se vode protiv maloljetnika, sve odredbe o zaštiti maloljetnika kao svjedoka ili oštećenika (žrtve) koje predviđa ZSM trebao bi predvidjeti sam ZP ili bi trebao propisati supsidijarnu primjenu ZSM-a.
15. Protokolom o načinu postupanja u slučajevima nasilja u obitelji određuje se da će pravosudna tijela tijekom vođenja postupka žrtvu na njen zahtjev izvjestiti o njenim pravima, o ishodu postupka te joj dati presliku rješenja. Trebalo bi propisati da su tijela to obavezna učiniti po službenoj dužnosti osim ako se žrtva odrekla tih svojih prava.¹⁵²

¹⁵¹ Rec (2002) 5, par. 44.

¹⁵² Vidi u tom smislu Preporuku No. R (85) 11, par.B. (6) o položaju žrtve u kaznenom pravu i postupku.

5. PRIJEDLOZI IZMJENA ZAKONA O POLICIJI TE PROTOKOLA O NAČINU POSTUPANJA U SLUČAJU NASILJA U OBITELJI

1. Treba propisati da je policija sa žrtvama nasilja u obitelji dužna postupati obzirno, poštujući njihovo dostojanstvo, sa podacima treba postupati povjerljivo, žrtvu treba saslušati za to posebno educirana osoba, i u mjeri u kojoj je to moguće, žrtva treba imati mogućnost da je ispita ženska osoba.¹⁵³ Ispitivanju žrtve treba omogućiti prisustvo osobe od njenog povjerenja.¹⁵⁴
2. Treba dati ovlast policiji za privremeno udaljenje počinitelja kaznenog djela nasilja iz stana odnosno za izdavanje zabrane približavanja stanu i mjestu zaposlenja žrtve ili žrtvi na određenu udaljenost, kontaktiranja i uznemiravanja žrtve kad na temelju počinjenog nasilja postoji opasnost od izravnog napada na život, zdravlje ili slobodu žrtve ili njoj bliske osobe. Ova zabrana trebala bi trajati najdulje osam dana, a ukoliko žrtva pokrene postupak (prekršajni ili kazneni), trebalo bi je moći produžiti za vrijeme trajanja tog postupka.¹⁵⁵
3. Treba ovlastiti policiju za provođenje mjere osiguranja žrtve nasilja u obitelji (davanje određenih sredstava koje služe u svrhu zaštite kao što je mobitel ili zaštitne kamere, alarm ili psi čuvari ili osigurati zaštitu samog policajca čuvara) i to bez obzira je li osoba zahtijevala takvu zaštitu ili pokrenula kazneni odnosno prekršajni postupak. Sama bi policija trebala procijeniti koji oblik zaštite je žrtvi potreban.¹⁵⁶ Ovi oblici zaštite trebali bi se moći pružiti uz zabranu približavanja ili neku drugu zabranu koju je odredila sama policija ili sud.
4. Treba osigurati posebnu edukaciju policijskih službenika koji dolaze u kontakt sa žrtvama nasilja u obitelji.¹⁵⁷

¹⁵³ Id. par. 29 i 30.

¹⁵⁴ Rezolucija EU Parlamenta iz 1986., par. 13.

¹⁵⁵ Vidi u tom smislu austrijsko zakonodavno rješenja supra bilješka 45 odnosno §31 njemačkog HSOG.

¹⁵⁶ Vidi u tom smislu švedski *Act on Prohibition of Visiting* (1988:688).

¹⁵⁷ Posebno dobri rezultati vide se u zemljama u kojima su nevladine organizacije sudjelovale u provođenju ove edukacije. Vidi Austriju.

6. PRIJEDLOZI IZMJENA ZZS-A

1. U čl. 3. ZZS-a trebalo bi izričito propisati da se ovaj zakon primjenjuje u slučaju kaznenih djela nasilja u obitelji.
2. Žrtvi/svjedoku trebalo bi dati pravo na postavljanje zahtjeva za uvođenje svoje zaštite neovisno od državnog odvjetnika.
3. Trebalo bi žrtvi i obrani dati pravo iskaza vlastitoga mišljenja odnosno uložiti prigovor glede zaštitnih mjera koje predlaže državni odvjetnik.

7. POSEBNI ZAKONI KOJE TREBA DONIJETI:

1. ZAKON O UZNEMIRAVANJU¹⁵⁸
2. ZAKON O GENETSKIM BAZAMA PODATAKA¹⁵⁹
3. ZAKON O NAKNADI ŠTETE ŽRTVAMA KAZNENIH DJELA NASILJA¹⁶⁰
4. ZAKON O MIRENJU¹⁶¹ – trebalo bi razmotriti u kojoj mjeri je mirenje pogodan mehanizam u slučajevima u kojima je u prošlosti došlo do nasilja među članovima obitelji ili postoji opasnost od upotrebe nasilja u budućnosti.
5. Dužnost je države osigurati pomoć za žrtve (savjetovanje, liječnički i forenzički pregled, post-traumatsku psihološku i socijalnu pomoć). Pomoć treba biti besplatna, jednako dostupna svima i treba osigurati povjerljivost cjelokupnog postupka.¹⁶²

¹⁵⁸ *European Parliament Documents, Resolution on Violence against Women, Doc. A2-44/86, par. 5.*

¹⁵⁹ Rec (2002) 5, par. 54.

¹⁶⁰ *European Convention on the Compensation of Victims of Violent Crimes (1983)*. Kompenzaciju žrtava obiteljskog nasilja zahtijeva i Rec (2002) 5, par. 36 i 37; Preporuka No. R (85) 11 o položaju žrtve u kaznenom pravu i postupku, par. 10 i 11.

¹⁶¹ Vidi, Preporuku R (98) 1 o postupku mirenja u obitelji.

¹⁶² Rec (2002) 5, par. 23. i 24.

DODATAK II

Sažeci preporuka Vijeća Europe (izradila Željka Burić)

1. PREPORUKA - Rec (2002) 5 o zaštiti žena od nasilja

- Reformirati policiju i pravosuđe s ciljem da se
 - ženama garantira puna zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda
 - provode potrebne mjere kako bi se osiguralo ženama da mogu slobodno i efektivno osigurati socijalna i ekonomska prava
 - osiguraju sve mjere na nacionalnoj razini te usredotoče na potrebe žrtve pri čemu bi na tome radile državne ali i nedržavne, nevladine organizacije
 - osigura rad NGO-a na svim razinama (uz logističku i financijsku potporu);
- Obveza je države prevenirati, otkriti, istražiti i kazniti sve oblike nasilja (bez obzira jesu li djelo države ili pojedinca) te osigurati zaštitu žrtve;
- Omogućiti kreiranje shvaćanja da je muško nasilje nad ženama osnovni strukturalni i socijalni problem baziran na nejednakoj snazi muškaraca i žena;
- Uključivanje svih relevantnih institucija koje se bave nasiljem nad ženama kako bi se izradio najpovoljniji plan, najduljeg vremena važenja, koji će se baviti prevencijom nasilja i zaštitom žrtava;
- Promovirati istraživanje i sakupljanje podataka i njihovo objedinjavanje na nacionalnoj i međunarodnoj razini;
- Osigurati veće obrazovne programe i centre za istraživanje na sveučilišnoj razini;
- Omogućiti suradnju znanstvene zajednice, nevladinih organizacija, zakonodavne vlasti, zdravstvenih, socijalnih, obrazovnih i policijskih tijela kako bi se stvorilo koordinirano djelovanje protiv nasilja;
- najveća moguća zaštita i sigurnost žrtve;
- osiguranje optimalne pomoći žrtvi u izbjegavanju sekundarne viktimizacije;
- izjednačavanje kaznenog i civilnog prava uključujući i sudsku proceduru;
- obrazovanje profesionalaca;
- prevencija na svim poljima;
- istraživanje-statistika prema spolu;
- istraživanje posljedica napada na žrtvu, ali i posljedica koje taj napad ima na druge;
- zdravstvene, socijalne, ekonomske posljedice nasilja;
- istraživanje uspješnosti pravosudnog sustava u borbi protiv nasilja u obitelji;
- istraživanje uzroka nasilja protiv žena;
- sastaviti i učiniti dostupnim informacije o raznim tipovima nasilja i njihovim posljedicama;
- otvoreno pričati o tom problemu;
- promovirati nestereotipno mišljenje o muškarcima i ženama;
- osigurati brzu pomoć žrtvama od strane nadležnih tijela zajedno sa pomoći u cijelom posttraumatskom razdoblju kao i pravnom pomoći;
- pružiti pomoć i ženama koje su imigrantice;
- provesti sve mjere kako bi se omogućilo prikupljanje dokaznog materijala;
- osigurati dokumentaciju upoznavajući žrtvu sa njezinim pravima u vezi pomoći koju je primila te svim što slijedi, uključujući i mogućnost pokretanja kaznenog postupka protiv nasilnika;

- osigurati suradnju svih tijela na državnoj razini uz stvaranje jake mreže nevladinih organizacija;
- ustanovljavanje kriznih telefona;
- osiguranje da policija i ostala tijela djeluju brzo i bez odlaganja;
- povećati broj ženskih policajaca na svim razinama odgovornosti;
- osigurati udobnost djeci i pomoći im;
- poduzeti mjere koje su potrebne za psihološku i moralnu pomoć djeci;
- izbjegavati sekundarnu viktimizaciju od strane svih tijela javne vlasti;
- osigurati primjerene mjere i sankcije u nacionalnom zakonodavstvu za zlostavljače – u prvom redu za seksualno nasilje, zlostavljanje trudnica, osoba koje se ne mogu braniti, bolesnih, tjelesno ili mentalno hendikepiranih ili drugih koji o nekome ovise;
- u granicama privatnopravne zaštite urediti da žrtve dobiju svu potrebnu naknadu za štetu koja im je učinjena te za to osnovati fond;
- tijekom kaznenog postupka protiv počinitelja osigurati svu potrebnu pomoć žrtvama;
- predvidjeti i mehanizme ispitivanja žrtava i svjedoka u posebnim uvjetima kako bi se izbjeglo traumatske trenutke i učinke, ali i potreba da se neko ispitivanje iz raznih razloga mora ponoviti;
- izbjegavati ponižavajuća pitanja žrtvi;
- zaštititi žrtvu od osвете;
- zaštititi prava i interese djeteta;
- djecu ispitivati u nazočnosti njihova pravnog zastupnika ili druge osobe po njihovom izboru;
- osigurati puno poštivanje čuvanja profesionalne tajne;
- organizirati programe kojim bi se nasilnicima pomoglo da se prilagode načinu ponašanja bez nasilja te kako bi postali svjesni svojih čina i svoje odgovornosti;
- te programe mijenjanja nasilnika bi trebalo organizirati tako da im se nasilnici sami jave;
- ustanoviti nacionalne i europske banke podataka DNK profila svih identificiranih i neidentificiranih počinitelja delikata seksualnog nasilja kako bi se policiji olakšao put traženja i hvatanja počinitelja;
- klasifikacija svih oblika nasilja u obitelji kao kaznenih djela;
- isključenje «odraslosti» kao izgovora za nasilje;
- povećanje kazne za namjerne napade;
- omogućiti policiji uhićenje počinitelja i osiguranja da se on pojavi pred tijelima koja će dalje odlučivati;
- onemogućiti počinitelja da na bilo koji način komunicira ili prilazi žrtvi;
- odrediti osnovna pravila postupanja po kojima će postupati policija, medicinske i socijalne službe;
- promovirati službe za zaštitu žrtve od trena kad je prijava sačinjena u policiji;
- poduzeti sve moguće mjere da se zabrani svako seksualno zlostavljanje;
- promovirati informiranje i prevenciju od seksualnog zlostavljanja na poslu;
- kažnjavanje svakog sakaćenja genitalnih organa žene ili djevojke bez njezina pristanka;
- organiziranje kampanje za sve a posebno izbjegle i prognane;

- alarmirati sve medicinske profesije da ne bi došlo do genitalnog sakaćenja te sa drugim zemljama sklapati sporazume kako bi se to pitanje što bolje riješilo, a nedužne žrtve spasile;
- kazniti sve pokušaje nasilja nad ženama i djecom, a posebno u situacijama rata u skladu sa međunarodnim humanitarnim pravom;
- kazniti silovanje, seksualno ropstvo, prisilnu trudnoću te sve druge oblike kršenja ljudskih prava;
- osigurati zaštitu svjedoka pred nacionalnim i međunarodnim sudovima;
- kazniti svako nasilje koje polazi od države ili bilo kog njezinog dužnosnika;
- zabraniti prisilnu sterilizaciju ili abortus, kontracepciju koja je posljedica prisile, prenatalnu selekciju;
- zabraniti svako kažnjavanje «u ime časti» koje proizlazi iz običaja nekih zemalja;
- poduzeti sve potrebne mjere kako bi se takvo ponašanje izbjeglo;
- kazniti svakoga tko u tome sudjeluje i ohrabruje one koji to čine;
- zabraniti prisilne brakove;
- poduzeti sve potrebne mjere kako bi se preventivno djelovalo na zabrani prodaje djece za brak.

2. PREPORUKA - R 1450 (2000)

o nasilju nad ženama u Europi

- izrada europskog programa nasilja nad ženama s ciljem harmoniziranja pravnih instrumenata i procedure kako bi se ustanovio jedinstveni sistem europskog pozitivnog prava;
- donošenje zakona koji će regulirati sve oblike nasilja u obitelji;
- reguliranje zakonskih parametara za prepoznavanje silovanja u braku te proglašavanje tog čina kaznenim djelom;
- osiguranje veće zaštite za žene;
- osiguranje veće fleksibilnosti pravnog sustava;
- sastavljanje europske povelje o nasilju u obitelji;
- države članice se pozivaju da ratificiraju i implementiraju u svoje zakonodavstvo Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama UN-a i njezinih Protokola, da u svoje zakonodavstvo implementiraju i Preporuku 1325 iz 1997. godine o prodaji žena i prisiljavanju na prostituciju, da se napravi korak u međunarodnoj suradnji između državnih institucija i nevladinih organizacija koje se bave zaštitom žena-žrtava preprodaje, da se omogući posebne programe za policijske djelatnike i suce koji će raditi sa ženama žrtvama nasilja, da se omogući veće regrutiranje žena u policijske djelatnike, da se ustanove centri za žene žrtve nasilja, da se educira i informira javnost o neprihvatanju nasilja nad ženama, te da se preventivno djeluje na promoviranju prava na spolnu jednakost.

3. PREPORUKA - R(98) (1998)

O medijaciji u okviru obitelji

- osigurati komunikaciju između članova obitelji;
- smanjiti konflikt;
- osigurati kontinuirani kontakt roditelja i djeteta;
- smanjiti socijalni i ekonomski gubitak razvodom i razdvajanjem;
- stvoriti uvjerenje o potrebi za uvođenjem većeg posredovanja;

- države moraju osigurati mehanizme za provođenje posredovanja s tim da je provoditelj tog posredovanja osoba koja nije strana u sukobu, neutralna osoba, da on osigurava jednakost pozicija stranaka te da nema mogućnost donošenja rješenja za stranke;
- uvjeti u kojima se posredovanje odvija moraju osigurati privatnost;
- razgovor koji se odvija je povjerljiv i ne može se koristiti u druge svrhe;
- posrednik može stranke pozvati na korištenje bračnog savjetovišta kako bi i na taj način probali riješiti svoje probleme;
- posrednik mora sa posebnom brigom i pozornošću brinuti o potrebama i interesima djeteta te podsjetiti roditelje da je njihova prvva dužnost ona prema djetetu.

4. PREPORUKA - R (91) 9 (1991)

O žurnim mjerama u obiteljskim stvarima

- sudovi i ostala tijela vlasti trebaju imati odgovarajuće žurne mjere i izvore zaštite djece i ostalim osobama kojima je zaštita potrebna te pomoć onim osobama kojim su interesi snažno ugroženi;
- tu se u prvom redu misli na djecu koja su zapostavljena ili im prijete opasnost da će to postati kao i djeca koja zbog načina postupanja prema njima pate od tjelesnih ili mentalnih boli;
- pravna pomoć i savjeti moraju biti dani što je prije moguće nakon što su zatraženi;
- sudovi i ostala tijela javne vlasti koji u svojoj nadležnosti imaju donošenje odluka bi trebali moći donositi odluke koje bi odmah bile pravosnažne;
- u stvarima obiteljskog karaktera sa međunarodnim elementom ne bi smjelo biti dopušteno odgađanje donošenja odluka;
- države bi trebale osigurati što bržu i što jednostavniju proceduru;
- trebalo bi, ako je to potrebno, osigurati i nužnu pravnu pomoć za osobe koje žive u inozemstvu;
- osigurati sve oblike suradnje između država zbog što bržeg postupanja u tim stvarima.

5. PREPORUKA R (90) (1990)

o mjerama koje se tiču nasilja u obitelji

- javnost bi trebala biti upoznata sa svim posljedicama nasilja u obitelji (važna uloga medija);
- opravdanje nasilja u obitelji bi trebalo biti limitirano svim sredstvima koja omogućuje demokratsko društvo;
- primjerena međuljudska politika trebala bi preventivno djelovati na potencijalne eksplozivne situacije unutar obitelji, jednako kao i imati utjecaj na širu zajednicu;
- socijalna i ekonomska zaštita za malu djecu i starce (posebno one koji nisu u mogućnosti sami brinuti o sebi);
- uskladiti obiteljski i poslovni život;
- provesti istraživanja kojim bi se identificiralo sve one situacije koje vode u konflikt;

- javnost bi trebala biti upoznata sa važnim informacijama glede ženskih skloništa za krizne situacije i skloništa za djecu;
- informacije koje se odnose na uzroke, identifikaciju i prevenciju nasilja moraju biti prilagođene skupinama kojima su i namjenjene;
- javnost, ali i profesionalci koji se bave obiteljskim nasiljem bi trebali biti u mogućnosti detektirati te stvoriti prve dijagnoze slučajeva nasilja u obitelji – informativnim kampanjama usmjerenim pojedinim kategorijama ljudi ili svima;
- cijela zajednica bi trebala biti spremna reagirati na nasilje time što će prijavljivati slučajeve i mijenjati situaciju;
- svi slučajevi nasilja koji su prijavljeni u bolnicama i sličnim ustanovama moraju biti usmjereni ka socijalnim službama i relevantnim pravosudnim tijelima;
- socijalne službe trebale bi osigurati telefonske linije za savjet i pomoć, krizne centre otvorene 24 sata i centre za savjetovanje;
- terapija pomoći žrtvi trebala bi biti različita ovisno o tome o kojem tipu nasilja se radi;
- treba podržati i skupnu terapiju nasilnika kao i individualni tretman;
- promovirati njegu djece;
- voditi posebnu brigu o djeci novih bračnih drugova i djeci sa posebnim potrebama u razvoju;
- osigurati emocionalnu potporu djetetu i roditelju, pomoć u socioekonomskom smislu, tretman djeteta i roditelja te bračnih drugova te raditi na dokazivanju obiteljske povezanosti;
- ako je to moguće, kad se nasilje jednom dogodi, nasilnika bi valjalo ukloniti, a ženi i djetetu dopustiti ostanak u dotadašnjem mjestu življenja;
- žrtvi pomoći da postane ekonomski neovisna;
- skloništa za žrtve bi trebala biti financirana od strane države te se žrtva ne bi smjela susresti sa plaćanjem bilo kakvih troškova;
- pružiti žrtvi pomoć socijalnih radnika, psihologa, pravnika i ostalog osoblja kako bi se zaštitila njezina prava i prava njezina djeteta ako ga ima – pomoć joj je potrebno pružiti i kad zađe iz skloništa;
- užim članovima obitelji pomoći u njihovoj brizi za starije i nemoćne osobe;
- zlostavljana starija osoba bi trebala biti uklonjena iz obitelji, a u detektiranju takvih slučajeva presudan bi čimbenik trebala biti tijela koja brinu o starijim osobama, posebice liječnici;
- trebalo bi odrediti i mjere za nasilnike – grupna psihoterapija u zatvoru ili izvan njega;
- trebalo bi omogućiti kontakte nasilnika međusobno kako bi se lakše riješila njihova situacija i svi problemi koji iz nje proizlaze;
- trebalo bi promovirati terapeutske metode koje imaju pozitivan utjecaj na nasilnike;
- u školama bi trebalo predstavljati programe protiv nasilja i zlostavljanja;
- socijalni bi radnici trebali raditi u timovima kada rješavaju probleme vezane uz nasilje;
- volonterske organizacije mogu imati jako važnu ulogu u prevenciji obiteljskog nasilja.
-

6. PREPORUKA – R (85) 11 (1985)

o položaju žrtve u okviru kaznenog prava i postupka

- policijski djelatnici trebaju biti trenirani za rješavanje nasilja sa posebnom obzirnošću;
- žrtvu moraju upoznati sa svim njezinim mogućnostima usmjerenima protiv nasilnika, mogućnostima pomoći, praktičnim i pravnim savjetima;
- na zahtjev istražnih tijela moraju dati podatke o ozljedama i gubicima žrtve;
- moraju žrtvu obavijestiti o konačnim odlukama optužbe;
- u svim fazama postupka žrtva može biti pitana o svim podacima koji se odnose na njezinu osobnu situaciju;
- djeca i mentalno bolesni se ispituju u nazočnosti roditelja ili stručnog osoblja;
- žrtva mora biti obaviještena o datumu i mjestu održavanja saslušanja o djelu kojim su joj prouzročene patnje ili ozljede, o pravu na restituciju i kompenzaciju u kaznenom postupku, treba joj osigurati pravnu pomoć i savjete;
- kazneni sud bi trebao narediti počinitelju plaćanje odštete žrtvi;
- pravni sustav bi kompenzaciju žrtvi trebao osigurati kroz kaznenu sankciju ili zamjenom za nju nekim podesnim načinom;
- sve relevantne informacije u svezi sa ozljedama i gubicima koje je žrtva prošla moraju biti dostupne sudu kako bi ih mogao ocijeniti odlučujući o sankciji;
- kaznena sankcija treba imati prednost pred svakom financijskom;
- kod svake informacije koja je usmjerena prema javnosti treba paziti da se zaštite prava žrtve, njezina privatnog života i časti;
- kad je potrebno, a posebno ako se radi o organiziranom kriminalu, žrtva i njezina obitelj moraju biti zaštićeni od svakog oblika i rizika osvete počinitelja.

7. PREPORUKA R (85) 4 (1985)

o nasilju u obitelji

- informirati javnost o svim značajkama nasilja u obitelji;
- promovirati neraslojavanje unutar obitelji ;
- rano uočiti konfliktne situacije te srediti međusobne konflikte u obitelji;
- osigurati odgovarajuće profesionalno usavršavanje za sve koji sudjeluju u otkrivanju, sprečavanju i intervenciji ako je nasilje već počinjeno;
- pomagati rad agencija, saveza i drugih organizacija koje rade sa ciljem sprečavanja nasilja te sa žrtvama nasilja;
- stvoriti odjele u kojima rade multidisciplinarni djelatnici sa osnovnim zadatkom traženja žrtava nasilja u obitelji;
- osnovna zadaća takvih odjela bi bila da primaju izvješća o nasilju u obitelji, odvođe na medicinski pregled žrtve nasilja ako to one zatraže, pomažu, brinu i savjetuju strane u sukobu u obitelji, prosljeđuju obiteljskim sudovima ili tužiteljstvu informacije koje je odjel sakupio, izravno djeluju kako bi se zaštitile osobe u opasnosti, razmatraju uklanjanje obveze šutnje nekih članova odjela posebnih profesija kojim činom bi im se dalo pravo svjedočenja, rade na pitanjima obiteljskog nasilja žurno i brzo, da u slučaju sukoba bračnih drugova rade na zaštiti djece;
- poduzeti sve potrebne mjere kako bi se žrtva zaštitila svakog vanjskog pritiska članova obitelji time što bi se tom članu davalo podatke o nasilju u obitelji.